

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ
ΣΙΑΚΟΒΕΛΗ

Πτυχές της Ανοικτής και εξ
Αποστάσεως Εκπαίδευσης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΙΑΚΟΒΕΛΗ

**Πτυχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως
Εκπαίδευσης**

Αυτοέκδοση

Τίτλος: Πτυχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης
Συγγραφέας: Παναγιώτα Σιακοβέλη

ISBN 978-960-99834-1-9

ΠΑΤΡΑ, 2011

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν βιβλίο αποτελεί μια συλλογή τριών κειμένων τεκμηρίωσης αναφορικά με την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Το πρώτο κείμενο αναλύει το Αρθρωτό Σύστημα στην ΑεξΑΕ, και ιδιαίτερα τη λειτουργία της Θεματικής Ενότητας ως δομικό του στοιχείο. Το δεύτερο αναφέρεται στη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τις δυνατότητες οργάνωσής της. Τέλος το τρίτο κείμενο αποτελεί πρακτική σχεδιασμού και οργάνωσης των Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων στην ΑεξΑΕ.

Η παρούσα εργασία απευθύνεται σε φοιτητές συστημάτων Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, σε εξ αποστάσεως εκπαιδευτές και σε όλους τους ενδιαφερόμενους για το αντικείμενο.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΙΑΚΟΒΕΛΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	7
Η Θεματική Ενότητα ως Λειτουργική Μονάδα του Ε.Α.Π. και Δομικό Στοιχείο του Αρθρωτού Συστήματος: Μια Τομή στην Αναγκαιότητα ενός Νέου Εκπαιδευτικού και Πολιτιστικού Υπόβαθρου	7
Εισαγωγή	8
1. Αποσαφήνιση όρων: <i>Παραδοσιακά</i> και <i>Ανοικτά</i> Συστήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	8
2. Η Θ.Ε. ως καινοτόμο και δομικό στοιχείο του Ε.Α.Π.	9
3. Η δόμηση του Αρθρωτού Συστήματος της ΑΞΑΕ πάνω στη Θ.Ε.	11
4. Η αναγκαιότητα της Ανοικτής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.....	14
Συμπεράσματα.....	18
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	24
Η Οργάνωση της Σχολικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης από το Ε.Α.Π.: Μια κριτική προσέγγιση.....	24
Εισαγωγή	25
1. Η οργάνωση της εκπαίδευσης από απόσταση	25
2. Ο προβληματισμός	27
3. Η Αξιολόγηση και η πρόταση	34
Συμπεράσματα.....	39
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	46

Από τον σχεδιασμό και την οργάνωση στην πραγμάτωση της 1ης και της 5ης Ομαδικής Συμβουλευτικής Συνάντησης στο Πλαίσιο της Θ.Ε. ΕΚΠ65 του Ε.Α.Π.	46
Εισαγωγή	47
1. Η έννοια της Υποστήριξης στην ΑεξΑΕ	47
2. Οι αρχές σχεδιασμού και η προοπτική μιας Ο.Σ.Σ.	50
3. Οι ενέργειες πριν από την Ο.Σ.Σ.	52
4. Η οργάνωση της 1ης Ο.Σ.Σ. στη Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ.....	53
5. Η οργάνωση της 5ης Ο.Σ.Σ. στη Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ.....	60
6. Ο επικοινωνιακός χειρισμός της Ο.Σ.Σ.	65
Συμπεράσματα	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

**Η Θεματική Ενότητα ως Λειτουργική
Μονάδα του Ε.Α.Π. και Δομικό Στοιχείο
του Αρθρωτού Συστήματος: Μια Τομή
στην Αναγκαιότητα ενός Νέου
Εκπαιδευτικού και Πολιτιστικού
Υπόβαθρου**

Εισαγωγή

Μια σειρά διεθνών εξελίξεων καθιστά αναγκαία την προσαρμογή και ανανέωση του σύγχρονου ανθρώπου. Μέσα στα πλαίσια εκσυγχρονισμού της παρεχόμενης παιδείας από τα Τριτοβάθμια Ιδρύματα, αναπτύσσεται στη χώρα μας το Ε.Α.Π. και καθορίζεται η λειτουργία του με το Ν.2552/97. Με την παρούσα εργασία, μέσα από την επισκόπηση της Βιβλιογραφίας, θα δείξουμε: 1) τη διαφοροποίηση του Ε.Α.Π. από τα άλλα συμβατικά Πανεπιστήμια, 2) την καινοτόμο εισαγωγή της *Θεματικής Ενότητας* ως βασικής λειτουργικής μονάδας του σε σχέση με το *Αρθρωτό Σύστημα* και 3) τους λόγους που οδήγησαν στην ίδρυση του Ε.Α.Π. και στις καινοτομίες του.

1. Αποσαφήνιση όρων: Παραδοσιακά και Ανοικτά Συστήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

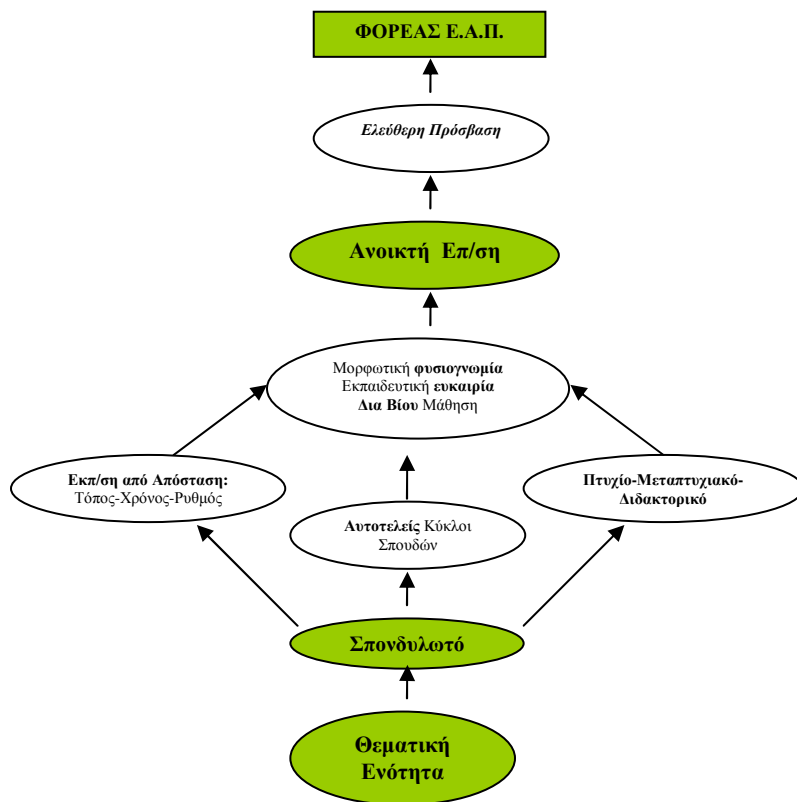
Τα παραδοσιακά συστήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης θέτουν μια σειρά από περιορισμούς σε ζητήματα πρόσβασης, φυσικής παρουσίας, ευκαιριών και μορφωτικού αυτοκαθορισμού. Ως εναλλακτική πρόταση προβάλλεται ένα Ανοικτό Σύστημα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που απορρέει από τη φιλοσοφία της Ανοικτής παιδείας, αξιακού και ιδεώδους περιεχομένου που θεωρεί τη μόρφωση ως καθολικό και διαρκές δικαίωμα (Λιοναράκης και Λυκουργιώτης, 1998, 1999). Το Ε.Α.Π. ως φορέας στην Ελλάδα ενός τέτοιου συστήματος παρέχει μέσα από τη λειτουργία του,

χρησιμοποιώντας ως βασική μέθοδο την Εκπαίδευση από Απόσταση (Ματραλής, 1998, 1999; Λιοναράκης και Λυκουργιώτης, 1998, 1999): 1) τη διάχυση της γνώσης, 2) τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, 3) την προσβασιμότητα, 4) την επιλογή χώρου, χρόνου και ρυθμού μελέτης, 5) τη διαμόρφωση μορφωτικής φυσιογνωμίας και 6) τη Δια Βίου Εκπαίδευση, ως ξεχωριστό μεν επιστημονικό πεδίο, που έχει όμως ισχυρές επαλληλότητες με την εξΑΕ (Κόκκος, 2005).

2. Η Θ.Ε. ως καινοτόμο και δομικό στοιχείο του Ε.Α.Π.

Το Ε.Α.Π., κατά τη *Δομική του Επεξεργασία* (Κουστουράκης, 2006; Λυκουργιώτης, 1998, 1999a) υιοθέτησε μια σειρά από λειτουργικές τομές, μεταξύ των οποίων και τον καθορισμό της Θεματικής Ενότητας (Θ.Ε.) ως βασικής λειτουργικής του μονάδας και ανέπτυξε τη μεθοδολογία της εξΑΕ, στοιχείο που πρωτίστως διακρίνει τα Ανοικτά Συστήματα Εκπαίδευσης από τα παραδοσιακά. Το ότι είναι «εξ αποστάσεως» δεν την διαφοροποιεί γιατί είναι πρωτίστως Εκπαίδευση, μόνο που εκτός από φιλοσοφία και παιδαγωγικές αρχές, προβάλλει μια *χωροταξική και διαχειριστική μορφή*, έτσι ώστε να είναι υλοποιήσιμη (Λιοναράκης, 2006). Συνεπώς η Θ.Ε. αποτελεί για το Ε.Α.Π. και στηρίζεται κατά μία συνιστώσα σε αυτή, σε αντιδιαστολή με τα συμβατικά Α.Ε.Ι. (Λυκουργιώτης, 1998, 1999a). Και καθώς στη θεωρία της εξΑΕ η αλληλεξάρτηση των δομών «...είναι της μορφής «εάν αυτό – τότε εκείνο» διότι είναι σαφές ότι ο παράγοντας "εάν" καθορίζει επακριβώς τον παράγοντα "τότε".» (Λιοναράκης, 2006, σελ. 37),

αντιλαμβανόμαστε ότι εάν η Θ.Ε. είναι το δομικό στοιχείο της ΑεξΑΕ τότε συνιστά μια εκπαίδευση που διαφοροποιείται από τη συμβατική, υιοθετώντας το *Αρθρωτό Σύστημα* (Modular System)

Σχήμα 1

3. Η δόμηση του Αρθρωτού Συστήματος της ΑΞΑΕ πάνω στη Θ.Ε.

Η Θ.Ε. (module), αναφέρει ο Λυκουργιώτης (1998, 1999b), μέσα στο αρθρωτό σύστημα, σχεδιάζεται έτσι ώστε να καλύπτει πλήρως ένα γνωστικό αντικείμενο είτε προπτυχιακό είτε μεταπτυχιακό. Η διδακτέα ύλη που καλύπτει αντιστοιχεί σε περισσότερα από δύο εξαμηνιαία μαθήματα. Αντίθετα στη συμβατική εκπαίδευση βασική μονάδα αποτελεί το *Τμήμα*. Οι Θ.Ε. κατανέμονται σε σχολές και κάθε σχολή τις συνδυάζει με πολλούς τρόπους έτσι ώστε να αναπτύσσονται προγράμματα σπουδών που μπορούν να οδηγούν σε: α) πτυχία, β) μεταπτυχιακούς τίτλους, γ) πιστοποιητικά σπουδών προπτυχιακού επιπέδου και δ) σε πιστοποιητικά σπουδών μεταπτυχιακού επιπέδου.

Παράλληλα μια Θ.Ε. μπορεί να χρησιμοποιείται για τη δημιουργία περισσότερων προγραμμάτων σπουδών έτσι ώστε να οδηγούν σε διαφορετικούς ακαδημαϊκούς τίτλους. που ανήκουν σε διαφορετικές Σχολές, προωθώντας τη διεπιστημονικότητα, στοιχείο δύσκολο για τα συμβατικά Α.Ε.Ι. (Κουστουράκης και Παναγιωτακόπουλος, 2005; Λιοναράκης, 2007). Ακόμα ο φοιτητής μπορεί να επιλέγει έναν αριθμό Θ.Ε. από διαφορετικά προγράμματα, ή να αλλάζει πρόγραμμα, εφόσον αυτό είναι δυνατόν και τέλος μπορεί ακόμα και να δημιουργεί ο ίδιος το πρόγραμμα σπουδών του. Από την άλλη στα συμβατικά τριτοβάθμια ιδρύματα σε κάθε τμήμα αντιστοιχεί ένα πτυχίο και μικρός αριθμός μεταπτυχιακών διπλωμάτων, που για την απόκτησή τους οφείλει φοιτητής να

παρακολουθήσει επιτυχώς έναν αριθμό εξαμηνιαίων μαθημάτων. Έτσι το *εξαμηνιαίο μάθημα* αποτελεί τη βασική λειτουργική μονάδα του συστήματος, περιορίζοντας όμως τις μορφωτικές επιλογές των φοιτητών. Το αρθρωτό σύστημα είναι πιο ευέλικτο από το κλασικό σύστημα του τμήματος, όπως δείχνει η μελέτη περίπτωσης στο Πανεπιστήμιο Πατρών Λυκουργιώτης (1998, 1999b), (*Σχήμα 2,*) και μπορεί να οργανώνει την ΑεξΑΕ (χώρος, χρόνος, ρυθμός μάθησης, φυσική παρουσία, Ο.Σ.Σ., επικοινωνία, αξιολόγηση, εξετάσεις). Η Θ.Ε. είναι αυτή που επιτρέπει την αυτορρύθμιση του σπουδαστή ενός ανοικτού συστήματος, διαφοροποιώντας τον από τον ετερορρυθμιζόμενο σπουδαστή ενός συμβατικού τριτοβάθμιου ιδρύματος (Μαυρογιώργος, 2001).

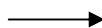
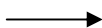
Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν τμήματα, επιτρέπει τροποποιήσεις που ακολουθούν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας σε τομείς μόρφωσης, επιμόρφωσης, Δ.Β.Ε. Αυτό αποτελεί καινοτομία στο χώρο της εκπαίδευσης και θεσμοθετείται από το Ε.Α.Π. με το νόμο 2552/97, άρθρο 2, παράγραφος 2β, όπου «...μπορούν να δημιουργούνται, να καταργούνται, να μετονομάζονται ή και να συγχωνεύονται Θ.Ε. των Σχολών.». Ανασυνδυάζοντας συνεπώς Θ.Ε., καταργώντας άλλες που δεν ανταποκρίνονται στις αναδυόμενες ανάγκες της κοινωνίας και αναπτύσσοντας καινούριες είναι δυνατόν, σύμφωνα με τον Λιοναράκη (2006), η ΑεξΑΕ να είναι διαθέσιμη στα κοινωνικά δρώμενα. Τίθεται δηλαδή μια δομημένη θεωρία που απαντά στο ερώτημα «τι θα πρέπει να γίνει» ή «τι θα έπρεπε να έχει γίνει». Κατ' αυτόν τον τρόπο διαφοροποιείται η δυναμική της ΑεξΑΕ στην κοινωνία σε σχέση με το δύσκαμπτο τμήμα της συμβατικής Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που, για να

πετύχει έναν τέτοιο ανοικτό στόχο, θα πρέπει να καταργεί ολόκληρα τμήματα, υπόθεση πολύ δύσκολη για τη συμβατική εκπαίδευση

Γίνεται κατανοητό λοιπόν πως η Θ.Ε. διαθέτει την ευελιξία οριζόντιας και κάθετης λειτουργίας (Λιοναράκης, 2007), επιτυγχάνοντας γνωστική διάχυση και δημιουργώντας σύμφωνα με τον Φουκώ (Λιοναράκης, 2005), ένα επιστημονικό πεδίο μέσα στο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου όπως αυτό αναδύεται, μεταβάλλεται και μεταβλήθηκε μέσα από μια σειρά εξελίξεων. Παράλληλα κατά την αξιολόγησή της η ΑεξΑΕ μπορεί να είναι το ίδιο αποδοτική με το συμβατικό τρόπο εκπαίδευσης, όπως δείχνουν έρευνες που διενεργήθηκαν από το τμήμα Human Resource Education του Πανεπιστημίου του Illinois (Μάρκελλος, Μαρκέλλου, Ρήγκου, Συρμακέσης, Τσακαλίδης, 2001) και η μέθοδος της εξΑΕ, συνιστώντας τελικά σήμερα μια πολυμορφική εκπαίδευση, μπορεί να επηρεάσει και να βελτιώσει την ποιότητα της συμβατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Λιοναράκης, 2007).

Μελέτη Περίπτωσης Πανεπιστημίου Πατρών

Εξαμηνιαία μαθήματα		Θεματικές Ενότητες
1400 μαθήματα	17 πτυχία ή διπλώματα	476 Θ.Ε.
	→	Κάθε Θ.Ε. χρησιμοποιείται σε 2 πτυχία ή διπλώματα
Λόγος	0,04	Λόγος 0,15

Σχήμα 2

4. Η αναγκαιότητα της Ανοικτής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Το Ε.Α.Π. αναδύθηκε όχι ως συμπλήρωμα ενός υπάρχοντος καθεστώτος, αλλά ως μια εναλλακτική παρέμβαση καθώς οι παραδοσιακές εκπαιδευτικές δομές δεν ανταποκρίνονται στις εξελίξεις (Task Force, 1991, όπ. ανάφ.στο Βεργίδης, 1998, 1999). Οι λόγοι που το Ε.Α.Π. ιδρύθηκε και ταίριαξε σε ένα υπάρχον κενό το οποίο κάλυψε σε μεγάλο βαθμό καινοτομώντας (Λιοναράκης, 2007), διακρίνονται σε οικονομικούς, κοινωνικούς και τεχνολογικούς.

4.1 Οικονομικές εξελίξεις

Το κόστος εργασίας - Η ανταγωνιστικότητα

Η άνοδος των μισθών μετά τη μεταπολίτευση καθώς και η κατάργηση του προστατευτισμού με τη είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ε. επέφεραν αύξηση του κόστους εργασίας. Συνεπώς η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας δε βασίζεται στα φθηνά χέρια εργασίας και αυτό μεταφράζεται σε αναγκαιότητα αύξησης και βελτίωσης των παραγόμενων προϊόντων και των προσφερόμενων υπηρεσιών. Η νέα στρατηγική στοχεύει στην επαγγελματική ειδίκευση και τη διαρκή επιμόρφωση των εργαζομένων, στην ανανέωση του τεχνολογικού εξοπλισμού και των μεθόδων εργασίας, δεδομένης και της δυσκολίας προσέλκυσης ξένων κεφαλαίων. Η έννοια της ανοικτότητας, σύμφωνα με τον Ανδρουλάκη (2004, σελ. 128-129), δίνει τη δυνατότητα εφαρμογής

μιας οικονομίας της καινοτομίας που βασίζεται στην ευκαιρία της ελεύθερης ροής σκέψεων, ιδεών, γνώσεων σε όλη την κοινωνία. Ο καταγισμός ιδεών (brainstorming), και η δημιουργία «δεξαμενών σκέψης» (think tank) που αναπτύσσονται στα Ανοικτά Συστήματα Εκπαίδευσης συντελούν στην ανταγωνιστικότητα της ανανέωσης και της καινοτομίας στην αγορά.

Η γυναικεία απασχόληση

Η γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα αυξάνεται ταχύτατα και στο διάστημα 1974-85 το 54% του συνόλου των νέων θέσεων εργασίας καταλαμβάνεται από γυναίκες (Καραντινός Δ., 1988, όπ. ανάφ. στο Βεργίδη, 1998, 1999). Επομένως η αναζήτηση εκπαιδευτικών ευκαιριών αυξάνεται, καθιστώντας αναγκαίο το θεσμό της Ανοικτής Εκπαίδευσης καθώς αποτελεί μια ρεαλιστική δυνατότητα σπουδών για όσες επιθυμούν: α) να ενταχθούν στην οικονομία, β) να βελτιώσουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και γ) να έχουν μια ευκαιρία σπουδών.

Γενικές τάσεις στην απασχόληση

Σύμφωνα με τον Βεργίδη (ό.π.), το πέρασμα από την αγροτική οικονομία στην οικονομία των υπηρεσιών αποτελεί την κυρίαρχη τάση στην απασχόληση. Η συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, η αλλαγή των χαρακτηριστικών των εργαζομένων, η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού της παραγωγής και η δημιουργία μιας σειράς επαγγελμάτων σε αυτόν τον τομέα καθιστούν αναγκαία την κατάρτιση και την εξειδίκευση των απασχολούμενων. Και ενώ ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μείωση, η απασχόληση στον

τριτογενή αυξάνεται θεαματικά, ιδιαίτερα στον τουριστικό τομέα. Επομένως η ζήτηση εκπαιδευτικών ευκαιριών από ανθρώπους που ζουν μακριά από αστικά κέντρα, για την βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχουν αυξάνεται κι έτσι η ΑεξΑΕ με τα θεμελιώδη της χαρακτηριστικά μπορεί να συντείνει στην εξειδίκευση και ανταγωνιστικότητα των εργαζομένων.

4.2 Κοινωνικές ανακατατάξεις

Οι οικονομικές εξελίξεις ακολουθούνται και από κοινωνικές ανακατατάξεις στην Ελλάδα, που ενισχύουν την ανάγκη ανάπτυξης Ανοικτών και ευέλικτων συστημάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης συνεπάγεται την αλλαγή των δομών της ελληνικής οικογένειας που είναι πλέον πυρηνική. Παράλληλα η γήρανση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την υπογεννητικότητα δημιουργεί μια σειρά νέων αναγκών στις οποίες συγκαταλέγεται και η ΑεξΑΕ (ό.π.). Οι ταχύτατες αλλαγές στο οικονομικοκοινωνικό φάσμα στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις παγκόσμιους ανταγωνισμούς και τις ανοικτές αγορές καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της διαρκούς και Ανοικτής Εκπαίδευσης ώστε να δοθούν απαντήσεις στις νέες ανάγκες που δημιουργούνται. Η μη ανανέωση του εργατικού δυναμικού τείνει εκτός από μαθηματικά αποτυπώσιμη κατάσταση να επεκταθεί και πνευματικά. Έτσι μιλάμε για πνευματική γήρανση του πληθυσμού που τον καθιστά μη ανταγωνιστικό και ικανό για παραγωγή πλούτου.

Συμπληρωματικά οι δυνατότητες σύνδεσης με τον ελληνισμό της διασποράς που μπορεί να παίξει ενεργητικό ρόλο στα εθνικά μας

θέματα αποτελεί στρατηγικό στοιχείο της ελληνικής πολιτικής. Η Ανοικτή Εκπαίδευση είναι μια τεράστια δυνατότητα πρόσβασης, δίνοντας έτσι εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε ομογενείς δεύτερης και τρίτης γενιάς που θα μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο σε εθνικά και οικονομικά ζητήματα (ό.π.).

4.3 Οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις

Το επιστημονικό και τεχνολογικό *bing-bang* με τη δημιουργία της «κοινωνίας της γνώσης», καθιστά ανεπαρκή τη διάχυση της γνώσης και τη διεπιστημονικότητα από τα παραδοσιακά τριτοβάθμια ιδρύματα στη χώρα μας. Η εκπαιδευτική ευκαιρία καθίσταται αναγκαία ακόμα και για αποφοίτους Α.Ε.Ι. (ό.π.). Οι γνώσεις διαφοροποιούνται, εμπλουτίζονται, κρίνονται ανεπαρκείς ή παρωχημένες με δυο λόγια έχουν *ημιζωή* (Μπονίκος Δ, 1994, όπ. ανάφ. στο Βεργίδης, 1998, 1999). Και καθώς στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του διαδικτύου ή γνώση αποτελεί τον κυριότερο παραγωγικό συντελεστή της νέας οικονομίας (Tapscott, 1999, όπ. ανάφ. στο Αναστασιάδης, 2005), συντελείται ταχύτατη απαξίωση των προσφερόμενων γνώσεων (Βεργίδης, 1998, 1999; European Union COM (95) 590, όπ. ανάφ. στο Αναστασιάδης, 2005). Στην Έκθεση της I.R.D.A.C. (1999, όπ. ανάφ. στο Βεργίδης, 1998, 1999) εκτιμάται ότι ο ρυθμός υποτίμησης του γνωστικού κεφαλαίου είναι 7% το χρόνο. Αντιλαμβανόμαστε συνεπώς ότι η συνεχιζόμενη εκπαίδευση αποτελεί αναμφισβήτητη ανάγκη και η ευέλικτη εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει στην αλλαγή παραδοσιακών αντιλήψεων για τη μάθηση (Race, 1999: 44-46) . Και

αν προσθέσουμε την όξυνση της ανεργίας, λόγω της ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών, τους υποαπασχολούμενους αλλά και τους πτυχιούχους στους οποίους επιβάλλεται η μεταπτυχιακή εξειδίκευση, αντιλαμβανόμαστε πως η ίδρυση του Ε.Α.Π. καλύπτει ένα κενό στη χώρα μας. Παράλληλα η εργασιακή κινητικότητα που καταργεί τα δια βίου επαγγέλματα (life time jobs), οι φοιτητές όλων των ηλικιών και η επερχόμενη αύξηση των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης, διαμορφώνουν νέες ανάγκες στον εκπαιδευτικό τομέα που για να καλυφθούν πρέπει να είναι ευέλικτες (Ανδρουλάκης, 2004; Hasan, A., 1996, όπ. ανάφ στο Μαυρογιώργος, 2001).

Συμπεράσματα

Οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές ανακατατάξεις τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα, πρόβαλαν νέες ανάγκες. Ο σύγχρονος άνθρωπος για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις νέες προκλήσεις, οφείλει να ερμηνεύει την πραγματικότητα, να έχει εξειδικευμένη γνώση που να συνδέεται με την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα και να διαθέτει προσαρμοστικότητα στην επεξεργασία εναλλακτικών λύσεων, προλογίζει ο Κόκκος στον Race (1999). Τις ανάγκες αυτές έρχεται να καλύψει στην Ελλάδα το Ε.Α.Π. ως φορέας της φιλοσοφίας της Ανοικτής Εκπαίδευσης.

Μια σειρά καινοτομιών με βάση τη λειτουργική μονάδα της Θ.Ε. μέσα στο Αρθρωτό Σύστημα, επιτρέπει την οργάνωση της διδασκαλίας από απόσταση, τη διαμόρφωση της ιδιαίτερης μορφωτικής φυσιογνωμίας του φοιτητή (επιμόρφωση, part time

studies, πτυχίο, δίπλωμα) και τέλος την ευελιξία των Προγραμμάτων Σπουδών. Το Ε.Α.Π. απαλλαγμένο από τις οργανωτικές πολυπλοκότητες και τους περιορισμούς των Τμημάτων μπορεί να μεταβάλλεται, προσεγγίζοντας το ιδεώδες της Ανοικτής Εκπαίδευσης και του νέου εκπαιδευτικού και πολιτιστικού υποβάθρου (educational background and cultural environment), που στηρίζει τη μάθηση μέσα από ένα καινοτόμο τριαδικό σύστημα αλληλεπίδρασης, οδηγώντας στην αυτομάθηση (Λιοναράκης, 2001).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδης Π. (2005). Νέες Τεχνολογίες και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης: Προς μια Νέα «Κοινωνική Συμφωνία» για την Άρση των Συνεπειών του Ψηφιακού Δυϊσμού, στα Πρακτικά Εισηγήσεων του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, τ. Α', Πάτρα 11-13 Νοεμβρίου. Αθήνα: Προπομπός, 390-404.
- Ανδρουλάκης Μ. (2004). *Βαμπίρ και κανίβαλοι*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Βεργίδης Δ. (1998, 1999). Σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα και Ανοικτή Εκπαίδευση, στο Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ., *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 95-124.
- Κόκκος Α. (2005). Σχέσεις ανάμεσα στη Δια Βίου Μάθηση, την εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαίδευση Ενηλίκων, στα Πρακτικά Εισηγήσεων του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, Πάτρα 11-13 Νοεμβρίου. Αθήνα: Προπομπός, 368-379.
- Κουστουράκης Γ. (2006). Η προσπάθεια διαμόρφωσης του πλαισίου για την οργάνωση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση, στο

- Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός, 42-77.
- Κουστουράκης Γ. και Παναγιωτακόπουλος Χ. (2005). Κοινωνιολογική Προσέγγιση των Εκπαιδευτικών Πρακτικών και της αξιοποίησης των ΤΠΕ για την Παροχή εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης από το ΕΑΠ, στα Πρακτικά Εισηγήσεων του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, τ. Α', Πάτρα 11-13 Νοεμβρίου. Αθήνα: Προπομπός, 188-208.
- Λιοναράκης Α. (2001). *Για ποια «εξ αποστάσεως εκπαίδευση μιλάμε;* Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.
- Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOY/synedrio/html/sect2/34.htm (6/11/2007).
- Λιοναράκης Α. (2005). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης, στο Βασάλα Π., Γκίτσος Ι., Κουτσούμπα Μ., Λιοναράκης Α., Ξένος Μ., Παναγιωτακόπουλος Χ., *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο 13-37.
- Λιοναράκης Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης, στο Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός, 11-41.
- Λιοναράκης Α. (2007). Εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση: συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες δυνάμεις;, στο *Παράλληλα Κείμενα*

Για τη Θεματική Ενότητα «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση». Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Λιοναράκης Α. και Λυκουργιώτης Α. (1998, 1999). Ανοικτή και Παραδοσιακή Εκπαίδευση, στο Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ., *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 19-35.

Λυκουργιώτης Α. (1998-1999a). Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στο Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ., *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 125-142.

Λυκουργιώτης Α. (1998-1999b). Αρθρωτό Σύστημα, στο Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ., *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 81-94.

Μάρκελλος Κ., Μαρκέλλου Π., Ρήγκου Μ., Συρμακέσης Σ., Τσακαλίδης Α. (2001). *Εκπαίδευση από Απόσταση εναντίον Παραδοσιακής Εκπαίδευσης. Υπάρχει νικητής;* Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:

http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOY/synedrio/html/sect3/126.htm (6/11/2007).

Ματραλής Χ. (1998, 1999). Πώς η Εκπαίδευση από Απόσταση εξυπηρετεί την Ανοικτή Εκπαίδευση, στο Βεργίδης Δ.,

Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ.,
Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες,
τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 59-62.

Μαυρογιώργος Γ. (2001). *Από το συμβατικό σύστημα εκπαίδευσης
στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση του ΕΑΠ: μια
δύσκολη μετάβαση*. Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την
Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:

http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOY/synedrio/html/sect2/143.htm (6/11/2007).

Race P. (1999). *Το Εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης*. Αθήνα:
Μεταίχμιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 |

Η Οργάνωση της Σχολικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης από το Ε.Α.Π.: Μια κριτική προσέγγιση

Εισαγωγή

Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση αποτελεί ένα βήμα προς την κατεύθυνση της κοινωνικής εκπαίδευσης, της διάχυσης της γνώσης, της δημοκρατίας αλλά και μια πρακτική προσπάθεια της κοινωνίας ώστε να επιτύχουν τα μέλη της πολιτισμικά και να αποκτήσουν δεξιότητες σε μια παγκοσμιοποιημένη ανταγωνιστική εποχή. Στη χώρα μας δεν έχει γίνει ακόμα καμία επίσημη προσπάθεια οργάνωσης Σχολικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Ένα τέτοιο εγχείρημα θα μπορούσε να ανατεθεί στο Ε.Α.Π., δεδομένου ότι αποτελεί τον μοναδικό επίσημο φορέα Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Με την παρούσα εργασία και μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας θα αξιολογήσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα ενός τέτοιου εγχειρήματος και παράλληλα θα προτείνουμε ένα σχήμα για την οργάνωση της Σχολικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

1. Η οργάνωση της εκπαίδευσης από απόσταση

Υπάρχουν αρκετοί τύποι οργανισμών οι οποίοι παρέχουν σπουδές από απόσταση (Λιοναράκης, 1998, 1999: 145 ; Keegan, 2001: 149-170). Οι κυριότερες δραστηριότητές τους εντοπίζονται σε επίπεδο παροχής πληροφοριών για τις παρεχόμενες σπουδές, στην ανάπτυξη και παραγωγή ειδικού εκπαιδευτικού υλικού, την αποθήκευση και διανομή του, στη διαχείριση της επικοινωνίας

μεταξύ σπουδαστών και διδασκόντων, στην αξιολόγηση, την οργάνωση υπηρεσιών, εξετάσεων και απονομής τίτλων (Ματραλής, 1998, 1999a). Λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τα αντικείμενα αξιολόγησης, όπως τίθενται από τον Μακράκη (1998, 1999: 253) η επιτυχία ενός εγχειρήματος οργάνωσης εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση από το Ε.Α.Π. θα πρέπει να κριθεί ως προς:

τις ευκαιρίες πρόσβασης, την αποτελεσματικότητα των μεθόδων διδασκαλίας, την υποστήριξη, την επίδοση και αποπεράτωση των σπουδών, την ποιότητα των προγραμμάτων, τη χρήση νέων τεχνολογιών τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας, το εκπαιδευτικό υλικό, το προσωπικό, τα αναλυτικά προγράμματα, και την αλληλεπίδραση διδάσκοντα και διδασκόμενου. Τέλος στην κοινωνική της ερμηνεία η εξΑΕ διαθέτει τη δυναμική ενός κοινωνικού ρόλου και ευθύνης ως προς την εκπλήρωση των στόχων της. (Λιοναράκης, 2006: 38).

Εκ προοιμίου το Ε.Α.Π., όντας ένας πανεπιστημιακός οργανισμός που καλείται να λειτουργήσει σε άλλη βαθμίδα εκπαίδευσης, θα αντιμετωπίσει προβλήματα σε ένα επίπεδο διαμορφωτικής αξιολόγησης, σε ρεαλιστική όμως βάση και με ορισμένες προϋποθέσεις θα μπορούσε να αποτελέσει σε ένα πρώτο επίπεδο το φορέα της καινοτόμου για τη χώρα μας εισαγωγής της ΑεξΑΕ στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση. Σε υποθετικό συνεπώς επίπεδο θα πρέπει να καθορίσουμε μια στενή ή πλατιά ομάδα στόχου που θα λειτουργεί παράλληλα ή ανεξάρτητα από τους μαθητές της συμβατικής εκπαίδευσης. Με αυτά τα κριτήρια μπορούμε να

ορίσουμε και να διαμορφώσουμε συγκεκριμένα ένα πλαίσιο λειτουργίας εξΑΕ για τις δύο πρώτες βαθμίδες εκπαίδευσης.

Τα ζητήματα που προκύπτουν είναι πολλά: Τι είναι η εξΑΕ; Ενδείκνυται για παράδειγμα η αποκλειστικά εξΑΕ για παιδιά; Μπορούν να λειτουργούν παράλληλα συμβατικά και ανοικτά συστήματα εκπαίδευσης ή θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα υβριδικό μοντέλο εκπαίδευσης;

Αρχικά θα απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα, θεωρώντας πως έτσι θα οριοθετήσουμε και θα στηρίξουμε τη θέση μας και στη συνέχεια θα προχωρήσουμε στην εκτίμηση του υποθετικού σεναρίου του θέματός μας.

2. Ο προβληματισμός

2.1 Ορίζοντας την εξΑε

Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση είναι μια οραματική ιδέα που μεταβάλλει ριζικά τον τρόπο αντίληψης για την εκπαίδευση, με την προϋπόθεση ότι η εμπειρία του εκπαιδευόμενου εξ αποστάσεως είναι πλήρης, ικανοποιητική και αποδεκτή σε αντιστοιχία με την εμπειρία του εκπαιδευόμενου σε ένα πρόσωπο με πρόσωπο σύστημα εκμάθησης (Simonson, 2001, όπ. ανάφ. στο Αναστασιάδης, 2006: 110). Αποτελεί ένα διακριτό πεδίο εκπαίδευσης, και απαραίτητο συμπλήρωμα των περισσότερων εκπαιδευτικών συστημάτων στον κόσμο, (Keegan, 2001: 33).

Η μορφή αυτή εκπαίδευσης δε θα ήταν δυνατή χωρίς την ανάπτυξη της τεχνολογίας των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών. Κατά τον Peters (1991, όπ. ανάφ στο Keegan, 2001: 29) τα χαρακτηριστικά και η αλληλεπίδραση που χαρακτηρίζει την παραδοσιακή πρόσωπο με πρόσωπο εκπαίδευση, μπορούν να αναπαραχθούν ηλεκτρονικά. Οι Ν.Τ. όμως δεν καλούνται να χρησιμοποιηθούν ως μέθοδος για την εξΑΕ αλλά ως εργαλείο, προσδίδοντας στην εξΑΕ μια νέα παιδαγωγική διάσταση (Αναστασιάδης, 2006: 143). Από την άλλη οι ίδιες οι εξελίξεις ξεπερνούν τον όρο εξΑΕ και θεωρούμε πλέον πως μιλούμε για μια πολυμορφική εκπαίδευση που όμως η ποιότητά της καθορίζεται από της παιδαγωγικές αρχές της διδασκαλίας και της μάθησης (Λιοναράκης, 2007). Παράλληλα απαιτείται η εκπόνηση ενός παιδαγωγικού μοντέλου το οποίο θα αποτελέσει την αναγκαία θεωρητική βάση έτσι ώστε η μάθηση να μην αντιμετωπίζεται ως προϊόν, μεταφερόμενο από μια πηγή σε άλλη ή από μία περιοχή σε μια άλλη (Λιοναράκης, 2003, όπ. ανάφ. στο Αναστασιάδης, 2006) αλλά η ίδια η μάθηση θα προέρχεται από «την εκπαίδευση που διδάσκει και ενεργοποιεί τον μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μία ευρετική πορεία αυτομάθησης και γνώσης.» (Λιοναράκης, 2001).

Τέλος τα κριτήρια ορισμού που μπορούν να αποτυπώσουν τα δεδομένα για έναν ορισμό ή μοντέλο εφαρμογής της εξΑΕ είναι κατά τον Λιοναράκη (2005: 26)

1. Ο μαθητής
2. Ο δάσκαλος (καθηγητής-σύμβουλος)
3. Η μάθηση

4. Η διδασκαλία
5. Η επικοινωνία
6. Το μαθησιακό/διδασκτικό υλικό
7. Ο τόπος
8. Ο χρόνος
9. Ο εκπαιδευτικός φορέας
10. Η αξιολόγηση

Με βάση τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι η εξΑΕ σε ένα οργανωμένο σύστημα επεκτείνει τη δυαδική σχέση διδάσκοντα – διδασκόμενου σε τριαδική, λαμβάνοντας ένα τρίτο στοιχείο που είναι το εκπαιδευτικό υλικό (Λιοναράκης, 2001). Εκείνο που πρέπει να αναζητήσουμε είναι «τον τρόπο με τον οποίο η γνώση θα συνδεθεί με κάθε ατομική και συλλογική οντότητα και θα αναγνωριστεί ως θεμελιακό πολιτιστικό-πρότυπο διακύβευμα» (Αναστασιάδης, 2006: 109).

Από την άλλη όμως δε έλειψαν και οι πρώιμες αντίθετες φωνές για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Peters (1967, 1971, 1973, όπ. ανάφ. στο Keegan, 2001: 109-110), ενώ η εξΑΕ είναι εξισωτική, δημοκρατική, απευθύνεται σε μάζες και βασίζεται στην τεχνολογία, είναι παράλληλα και μη φυσιολογική γιατί η διαδικασία της επικοινωνίας διασπάται και παρέχονται τεχνικά υποκατάστατά της, με συνέπεια τη μεταβολή της μαθησιακής πράξης και τον κίνδυνο της αλλοτρίωσης.

2.2 Για ποιους εξ ΑΕ;

Παρά το σκεπτικισμό που εκφράζεται από διάφορους μελετητές, η πραγματικότητα δείχνει μια μεγάλη κατηγορία μαθητών, οι λεγόμενοι μέχρι σήμερα κατ' ιδίαν διδαχθέντες, που σε αυτούς περιλαμβάνονται φυσικώς αδύνατοι, ασθενείς, κ.λ.π. Το νομικό πλαίσιο που διέπει τις παραπάνω περιπτώσεις εκτείνεται από το 1972 έως το 1989 και με δεδομένες τις εξελίξεις, τόσο τις κοινωνικο-οικονομικές όσο και τις τεχνολογικές, μπορεί να χαρακτηριστεί ως απηρχαιωμένο. Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση μπορεί να δώσει λύσεις ευέλικτες, προσαρμόσιμες και οικονομικές, κάτι που η συμβατική εκπαίδευση δεν θα μπορούσε να κάνει, και τούτο γιατί θα ήταν απαραίτητο να διαθέτει μια ομάδα εκπαιδευτικών για κάθε μαθητή. Συνεπώς, η εξΑΕ μπορεί να αυξήσει τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, στις περιπτώσεις που προσωρινά ή χρόνια προβλήματα υγείας δρουν ανασταλτικά στην εκπαίδευση μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Σπαθάρη-Μπεγλίτη, 2001).

Η γεωγραφική διασπορά μαθητών στην ηπειρωτική/ορεινή και νησιωτική Ελλάδα, καθιστά δύσκολες τις μετακινήσεις σε πολλούς μαθητές ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες. Παράλληλα υπάρχουν και άλλες κατηγορίες μαθητών όπως: μαθητές που εμπλέκονται σε αθλητικές ή άλλες δραστηριότητες, μαθητές που αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα, χαρισματικοί μαθητές, μαθητές συμβατικού σχολείου που επιθυμούν να διδαχθούν μαθήματα που δεν προσφέρει το συμβατικό σχολείο, μαθητές που χρειάζονται ενισχυτική διδασκαλία, διάφορες κατηγορίες γυναικών, μαθητές του ελληνισμού της διασποράς, κ.ο.κ. στους οποίους πρέπει

να δίνεται η εκπαιδευτική ευκαιρία μέσα σε μια ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Βασάλα, 2005).

2.3 Οι περιορισμοί

Κατά τη γνώμη μας οι κατηγορίες που περιγράψαμε παραπάνω δε θα μπορούσαν να ενταχθούν σε ένα ίδιο μοντέλο εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, τουλάχιστον με αποκλειστικό φορέα το Ε.Α.Π. που εφαρμόζει τις βασικές αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων. Και τούτο γιατί ενώ πολλές από αυτές τις αρχές ισχύουν τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες, ο τρόπος που μαθαίνουν τα παιδιά διαφέρει σε αρκετά σημεία από αυτόν των ενηλίκων. Με πολλή προσοχή λοιπόν θα μπορούσε να εφαρμοστεί μια αυτόνομη εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση για τις περιπτώσεις περιορισμού τόπου και χρόνου και μια συμπληρωματική για μαθητές που δεν εμποδίζονται από ζητήματα φυσικής παρουσίας. Η παραπάνω θέση τεκμηριώνεται αν αναλύσουμε τα καθοριστικά ζητήματα γλωσσικής ανάπτυξης και κοινωνικής αντίληψης (social cognition) των παιδιών που διαμορφώνονται μέσα σε ένα άμεσο κοινωνικό και επικοινωνιακό πλαίσιο.

Παρακολουθώντας την εξέλιξη της αντίληψης παράλληλα με την εξέλιξη της επικοινωνίας γίνεται σαφές πως τα κίνητρα μορφοποιούνται και μετασχηματίζονται από τη διαπροσωπική ικανότητα, μέσω της οποίας το παιδί αναπτύσσει την ικανότητα να διαπραγματεύεται ιδέες με άλλους. Δεδομένου λοιπόν ότι η ανθρώπινη ζωή είναι συλλογική, η κατανόησή της απαιτεί τη συμμετοχική συνειδητοποίηση (Trevarthen 1999: 109-110). Ο Cole

(1999) αντίστοιχα μιλά για συν-κατασκευή (co-construction) της ανθρώπινης εξέλιξης.

Σύμφωνα με τον Bruner (στο Faulkner, Woodhead, 1999) η εξέλιξη της γλώσσας περιλαμβάνει δύο ανθρώπους που διαπραγματεύονται μεταξύ τους. Αν υπάρχει Μηχανισμός Γλωσσικής Κατάκτησης, τα στοιχεία που εισέρχονται σ' αυτόν δεν αποτελούν έναν καταγισμό ομιλουμένων λέξεων, αλλά μια υπόθεση υψηλής αλληλεπίδρασης που διαμορφώνεται από ένα είδος Συστήματος Υποστήριξης για τη Γλωσσική Κατάκτηση. Παράλληλα ο Mercer (2000) τονίζει την αξία της γλώσσας στην από κοινού συγκρότηση της γνώσης.

Παράλληλα το παιχνίδι αποτελεί μια ανάγκη, που διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στη σωματική, ψυχοπνευματική, κοινωνική ανάπτυξη και ενηλικίωση του παιδιού, (Παπαδόπουλος, 1991). Στο παιχνίδι το παιδί ενεργεί σ' ένα χώρο περισσότερο γνωστικό και δρώντας ρυθμίζει τη συμπεριφορά του με βάση τους κανόνες που απορρέουν από το νόημα που έχει για το παιδί αυτή η κατάσταση. (Vygotsky, 1997: 159-168).

Η διάσταση της διυποκειμενικότητας, ως έκφρασης του σχήματος self-other relationship, δίνεται και από τον Schaffer (1996: 178) με τον όρο *εμπάθεια* (empathy) ως απόδοση των εσωτερικών καταστάσεων των άλλων. Η ικανότητα εκτίμησης των εσωτερικών συναισθημάτων άλλων ανθρώπων και η γνώση ότι η συμπεριφορά τους έχει ποικίλα εσωτερικά κίνητρα είναι βασική για να «διαβάσει» κανείς τους άλλους και έτσι να ωριμάσει η κοινωνική λειτουργία.

Δε θα μπορούσε βέβαια να παραβλέψει κανείς τη σημασία της κουλτούρας των συνομηλίκων. Σύμφωνα με τον Corsaro (1999:

45) οι συνομήλικοι δοκιμάζονται και εξελίσσονται με τον ενεργό ρόλο τους α) στη φιλία, β) στο παιχνίδι, γ) στο χιούμορ και τα αστεία, δ) στη σύγκρουση. Οι αλληλεπιδράσεις αυτές λαμβάνουν χώρα είτε εκτός σχολείου είτε στο ειδικό περιβάλλον της αυλής και του διαλείμματος.

Αντιλαμβανόμαστε συνεπώς πως η φυσική απομάκρυνση από μια πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, δυσχεραίνει την πνευματική, κοινωνική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού, ιδιαίτερα των μικρών μαθητών της Α/θμιας εκπαίδευσης. Από την άλλη αν η σχέση διδασκαλίας και μάθησης είναι διυποκειμενική και κατά βάση αποτελεί ομαδική εμπειρία, κατά πόσο μπορεί το παιδί να εκπαιδευτεί από απόσταση; Ο Λιοναράκης (Χ.Χ.) θεωρεί την εξΑΕ πολυλειτουργική διαδικασία με ένα σημαντικό στοιχείο κοινό με όλες τις άλλες: τη μάθηση. Η ανθρώπινη μάθηση μπορεί να συντελεστεί κάτω από κάθε είδους συνθήκες. Είτε μέσα σε μια σχολική τάξη με τακτικότετη παρουσία, είτε σε μια κατάσταση φυσικής απόστασης δασκάλου. Και ερχόμενοι στο υποθετικό σενάριό μας, κατά πόσο μπορεί το Ε.Α.Π. να αναλάβει εξ ολοκλήρου την οργάνωση ενός τέτοιου εγχειρήματος;

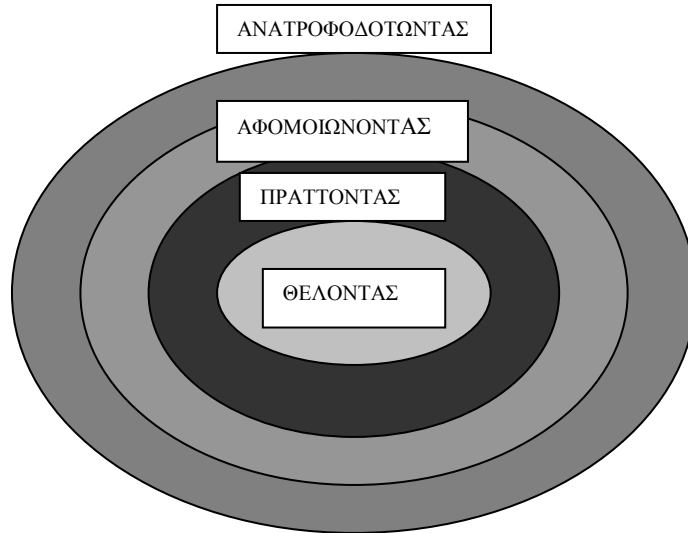
3. Η Αξιολόγηση και η πρόταση

Πράγματι για να μπορέσει να οργανωθεί από το Ε.Α.Π. το εγχείρημα μιας εξ ολοκλήρου ανάπτυξης εξΑΕ για την Α/θμια και Β/θμια εκπαίδευση με τις υπάρχουσες δομές του συστήματος αλλά και την εφαρμογή των αρχών εκπαίδευσης ενηλίκων, θα αποδεικνυόταν στην πράξη δυσχερές. Δεν μπορούμε βέβαια να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι το Ε.Α.Π. είναι ο μοναδικός επίσημος φορέας στη χώρα μας ενός συστήματος ανοικτής εκπαίδευσης χρησιμοποιώντας ως βασική μέθοδο την εκπαίδευση από απόσταση. Ως εκ τούτου διαθέτει την πείρα στο σχεδιασμό, την τεχνογνωσία, την υποδομή και τη διοικητική οργάνωση που απαιτούνται για ένα τέτοιο εγχείρημα (Ματραλής, 1998, 1999b, c ; Λυκουργιώτης, 1998,1999).

Εξετάζοντας το Ακαδημαϊκό Υποσύστημα με τη λειτουργία των τεσσάρων σχολών θα μπορούσαν πράγματι να καλυφθούν αρκετά από τα γνωστικά πεδία της Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης. Αναρωτιέται όμως κανείς αν υπάρχει η απαραίτητη εξειδίκευση εκπαιδευτικού σχεδιασμού των πρώτων βαθμίδων εκπαίδευσης από τα μέλη Δ.Ε.Π. και Σ.Ε.Π. ή αν θα έπρεπε να διευρυνθεί η Ο.Δ.Π., αποτελούμενη από επιστημονικό προσωπικό με ειδίκευση στην εξΑΕ παιδιών, προεφήβων και εφήβων. Σε αυτή την περίπτωση βέβαια θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο ακόμα και για ένα πολυεπίπεδο ίδρυμα, κατά το παράδειγμα του Centre National d' Enseignement à Distance (CNED) στη Γαλλία (Keegan, 2001: 163).

Παράλληλα το Διοικητικό Υποσύστημα μπορεί να αποδειχθεί πράγματι αποτελεσματικό. Η ύπαρξη μόνιμου προσωπικού αξιολογείται θετικά από παιδαγωγική άποψη αλλά και από την άποψη του μακροπρόθεσμου υπολογισμού του κόστους (ό.π.).

Ο μεγάλος διάλογος όμως θα πρέπει να ανοίξει όσον αφορά το τρίτο δομικό υποσύστημα του Ε.Α.Π., το Εργαστήριο Εκπαιδευτικού Υλικού και Εκπαιδευτικής Μεθοδολογίας. Το Ε.Α.Π. στην ομάδα ανάπτυξης του εκπαιδευτικού υλικού περιλαμβάνει μια μεγάλη ομάδα ειδικευμένων ατόμων στην οποία όμως δεν συμπεριλαμβάνονται ειδικοί στην εκπαίδευση παιδιών παρά μόνο στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ματραλής, 1998,1999α: 67-68). Αν στην ομάδα ανάπτυξης συμπεριλαμβάνονταν και εξειδικευμένοι επιστήμονες που θα κάλυπταν τις ιδιαιτερότητες των παιδιών, τότε θα μπορούσαμε να μιλούμε για μια εξΑΕ ανηλίκων που θα εκπλήρωνε την αυξημένη ανάγκη για αλληλεπίδραση κατά τη *μαθησιακή διεργασία* των παιδιών. Σε κάθε περίπτωση βέβαια το υλικό της εξΑΕ κατά τον Holmberg (1983, όπ. ανάφ. στο Keegan, 2001: 123) πρέπει να αναπτύσσεται στη βάση του *καθοδηγούμενου διαλόγου*. Η αναγκαία διυποκειμενικότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση διδάσκοντος διδασκομένου πρέπει να αποκατασταθεί τεχνητά ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο. Η σύνδεση του διδακτικού υλικού με τη μαθησιακή διεργασία είναι συνεπώς πάρα πολύ σημαντική για να μπορέσει τελικά να επιτευχθεί ο *κύκλος της μάθησης* (Κόκκος, 1998: 27-29), (Σχήμα 1)

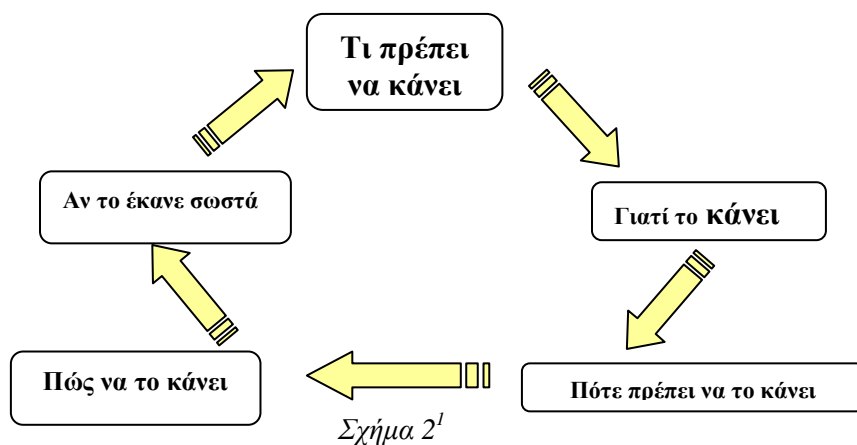
Σχήμα 1 : Ένα μοντέλο μάθησης όπου οι διεργασίες επικαλύπτονται*
*Το Σχήμα βασίζεται στο βιβλίο *Το Εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης* (Race, 1999)

Οι ενήλικες έχουν διαμορφωμένη προσωπικότητα και επιθυμούν να συμμετέχουν ενεργά στην πορεία της μάθησης. Το «θέλοντας» στους ενήλικες είναι σαφές, όμως για τα παιδιά δεν ισχύει πάντα το ίδιο (ό.π.). Και σε αυτήν την περίπτωση η θέληση ενός παιδιού θα πρέπει να τροφοδοτείται από έναν αποτελεσματικό, άμεσο εκπαιδευτή με τον ενθουσιασμό που θα προκαλέσει (Race, 1999: 25). Συνεπώς οι Ο.Σ.Σ. παίρνουν μια διαφορετική διάσταση στην εξΑΕ των παιδιών. Η μεγαλύτερη συχνότητα κρίνεται απαραίτητη και όταν δεν είναι δυνατή θα πρέπει να υποκαθίσταται με τη βοήθεια της τεχνολογίας με τη μορφή συγχρονικής ηλεκτρονικής μάθησης. Κάτι τέτοιο όμως αυξάνει το κόστος της εξΑΕ, δεδομένου ότι ούτε το Ε.Α.Π. διαθέτει ανάλογη και ευρεία

τεχνολογική υποδομή (π.χ. αίθουσες τηλεδιασκέψεων ανοικτές για εκπαιδευόμενους), παρόλο που τα συστήματα επικοινωνίας μέσω υπολογιστών (CMC) δείχνουν ότι προωθείται η συμμετοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων. Οι συμμετέχοντες μπορούν να αναμειχθούν άμεσα σε συζητήσεις, μπορούν να μοιραστούν ιδέες και έρευνες. Τα CMC μπορούν να αποτελέσουν μέσο για αμοιβαία υποστήριξη και να μειώσουν τα αισθήματα απομόνωσης (1998, Κέντρο Εξ Αποστάσεως Επιμόρφωσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου)

Παράλληλα ενώ οι ενήλικες έχουν μεγάλο απόθεμα εμπειριών, τα παιδιά οδηγούνται σε μια επανέυρεση του κόσμου. Επομένως ή οργάνωση Υπηρεσιών Υποστήριξης κρίνεται απαραίτητη σε μια αποτελεσματική διδασκαλία παιδιών. Για τον Schaffer (1996: 236) αποτελεσματική είναι η διδασκαλία που κάνει τον εκπαιδευόμενο να αποδώσει σε προχωρημένο στάδιο εξέλιξης, καθώς η διδασκαλία υπακούει στον κανόνα της αλλαγής της εξάρτησης (contingent-shift rule) σε σχέσεις όπου η ανταπόκριση στη συμπεριφορά του παιδιού είναι κατάλληλη για το επίπεδο επίδοσής του και τις ανάγκες του. Αυτό γίνεται με τη σταδιακή μεταφορά της ευθύνης από τον ενήλικο στο παιδί. Σε ένα εξΑ περιβάλλον μάθησης, η αποτελεσματικότητα εξαρτάται από τα επίπεδα ελέγχου που θα ασκεί ο διδάσκων και το εκπαιδευτικό υλικό ανάλογα με το βαθμό δυσκολίας. Το Ε.Α.Π. μεταβιβάζει την υποστήριξη αποκλειστικά στον διδάσκοντα με τη δυνατότητα επικοινωνίας (τηλεφωνικά, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, κ.λ.π.). Κάτι αντίστοιχο θα μπορούσε να εφαρμοστεί στην εξΑΕ παιδιών, δεν είναι όμως αρκετό. Και τούτο γιατί η μάθηση των παιδιών είναι ένα

ιδιαίτερο πεδίο που θα πρέπει να σχεδιάζεται με πολύ πιο ευέλικτους όρους από αυτούς που εφαρμόζει το Ε.Α.Π. στην εκπαίδευση ενηλίκων. Τα κατάλληλα πολιτισμικά εργαλεία, η διαβάθμιση των εργασιών (δόμηση-διαίρεση), η ευελιξία στην τροποποίηση του αρχικού στόχου, η διυποκειμενικότητα, και η ουσιαστική γνώση του θέματος θα εισάγουν τον εκπαιδευόμενο στην αυτοκαθοδήγηση και τον αυτοκατευθυνόμενο λόγο. Επειδή όμως συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της αποαυτοματοποίησης, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να επαναλάβει προηγούμενα στάδια της διδασκαλίας του. Παράλληλα, σύμφωνα με τους μελετητές, είναι ευθύνη του εκπαιδευτικού η ποσότητα και η ποιότητα της ενίσχυσης και η τροποποίησή της ανάλογα με τις ικανότητες του παιδιού (Gallimore & Tharp, 1999:119-127). Μια αποτελεσματική εξΑΕ συνεπώς θα πρέπει να υπακούει στο σχήμα τι πρέπει να κάνει ο εκπαιδευόμενος, γιατί, πώς και τέλος, αν το έκανε σωστά, (Λιοναράκης, 2005: 27) (Σχήμα 2).

¹ Λιοναράκης, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://www.eap.gr/programmes/ekp/ekp65/yliko.htm>

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη την προσπάθεια συνύπαρξης συμβατικής και εξΑ σχολικής εκπαίδευσης, δε θα μπορούσαμε να μην αναφέρουμε και τις δυσκολίες που προστίθενται από το ίδιο το αναλυτικό πρόγραμμα κυρίως στη Β/θμια εκπαίδευση. Η ανελαστικότητα, το πλήθος των μαθημάτων και η έλλειψη σύνδεσης πολλών γνωστικών αντικειμένων με την πράξη, δυσχεραίνουν το εγχείρημα κωδικοποίησής τους και προσφοράς τους από απόσταση με την πιθανή δομή των Θ.Ε.. Κάτι τέτοιο μας οδηγεί στη σκέψη πως για την επιτυχία ενός εγχειρήματος οργάνωσης της σχολικής εξΑΕ από το Ε.Α.Π. αναμφίβολα θα έπρεπε να γίνει τροποποίηση του υπάρχοντος επίσημου αναλυτικού προγράμματος, με τη συνεργασία πάντα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Συμπεράσματα

Τα ιδρύματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα παίξουν σημαντικό ρόλο στα επόμενα χρόνια. Θεωρούμε ότι το εγχείρημα ανάθεσης, οργάνωσης, ανάπτυξης και εφαρμογής της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από το Ε.Α.Π. παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα σε ποσοτικά δεδομένα, διοικητική οργάνωση, κόστος εκπαίδευσης, αλλά και ποιοτικά στο επίπεδο που θα έπρεπε να τροποποιήσει ή να εμπλουτιστεί το ίδρυμα με εξειδικευμένο στην εξΑ σχολική εκπαίδευση επιστημονικό προσωπικό. Θα μπορούσε ακόμα καλύτερα να αναλάβει συντονιστικό ρόλο σε επίπεδο οργάνωσης και εφαρμογής. Η παραγωγή όμως εκπαιδευτικού υλικού,

η σύνταξη αναλυτικών προγραμμάτων και η επιλογή των διδασκόντων θα παρουσίαζε σημαντικά μειονεκτήματα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα νέα ρεύματα, τις διεθνείς εξελίξεις και τους στόχους της σύγχρονης κοινωνίας θεωρούμε πως το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα πρέπει να προχωρήσει στην ίδρυση ενός Εθνικού Φορέα Παροχής εξΑΕ για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης που να προάγει τη συνέχεια και τη συνάφειά τους. Ο Λιοναράκης (2001) προτείνει ένα Εθνικό Δίκτυο εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης που θα αφορά στο σύνολο του εκπαιδευτικού κόσμου με ανάληψη συντονιστικού ρόλου από το Ε.Α.Π.

Παράλληλα θα συμφωνούσαμε με την άποψη που διαμορφώνεται από τον Keegan, (2001: 237) ότι «ο λόγος ύπαρξης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν θεμελιώνεται στην παραδοχή ότι η συμβατική εκπαίδευση έχει προβλήματα που η εξ αποστάσεως θα πρέπει να διορθώσει..... Η κριτική που ασκείται στην παραδοσιακή εκπαίδευση θα πρέπει να έχει στόχο τη βελτίωση της συγκεκριμένης μορφής εκπαίδευσης». Οραματική μπορεί να είναι κάθε μορφή εκπαίδευσης όσο καλύπτει αποτελεσματικότερα τις ανάγκες για τις οποίες δημιουργήθηκε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδης, Π. (2006). Περιβάλλοντα Μάθησης στο Διαδίκτυο και Εκπαίδευση από Απόσταση, στο Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός, 108-150.
- Βασάλα, Π. (2005). Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση, στο Λιοναράκης Α, (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, τ. Δ΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 53-80.
- Cole, M. (1999). Ο ρόλος της Κουλτούρας στην Εξέλιξη του Παιδιού, στο: Woodhead, M., Faulkner, D., Littleton, K. (Επιμ.), *Πολιτισμικοί Κόσμοι της Πρώτης Παιδικής Ηλικίας*. Πάτρα, ΕΑΠ, 23-63
- Corsaro, W. (1999). Ομάδες και Κουλτούρα της Προφηβείας, στο: Woodhead, M., Faulkner, D., Littleton, K. (Επιμ.), *Κατανόηση της Κοινωνικής Εξέλιξης*. Πάτρα, ΕΑΠ, σσ. 45-73
- Faulkner, D. & Woodhead, M. (1999). Εξέλιξη του Παιδιού στο Κοινωνικό Περιβάλλον (Εγχειρίδιο Μελέτης). ΕΑΠ, Πάτρα.
- Gallimore, R. & Tharp, R (1999). Μια Θεωρία για τη Διδασκαλία ως Ενισχυμένη Εκτέλεση, στο: Woodhead, M., Faulkner, D., Littleton, K. (Επιμ.), *Μαθησιακές σχέσεις στη σχολική τάξη*. Πάτρα, ΕΑΠ, 113-129
- Κόκκος, Α. (1998). Αρχές Μάθησης Ενηλίκων, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ*

- Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις διδασκόντων - διδασκομένων*, τ. Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 19-49.
- Keegan, D. (2001). *Οι βασικές αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κέντρο εξ αποστάσεως Επιμόρφωσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (1998). *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διαδικασία Διδασκαλίας και Μάθησης*. Αθήνα: TRENDS και NCET
- Λιοναράκης, Α. (1998, 1999). Ιδρύματα Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 143-242.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Για ποια «εξ αποστάσεως εκπαίδευση μιλάμε; Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.
- Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOY/synedrio/html/sect2/34.htm (6/11/2007).
- Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες της μάθησης, στο Λιοναράκης Α, (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, τ. Δ'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 13-38.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης, στο Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός, 11-41.

Λιοναράκης, Α. (2007). Εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση: συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες δυνάμεις;, στο *Παράλληλα Κείμενα Για τη Θεματική Ενότητα «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση»*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Λιοναράκης, Α. (Χ.Χ.). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης, στο: Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Ανθολόγιο Κειμένων για τη Θεματική Ενότητα «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση», Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.eap.gr/programmes/ekp/ekp65/yliko.htm> (4/1/2008)

Λυκουργιώτης, Α. (1998, 1999). Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 125-142.

Μακράκης, Β. (1998,1999). Αξιολόγηση συστημάτων Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 245-301.

Ματραλής, Χ. (1998, 1999a). Η Οργάνωση της Εκπαίδευσης από Απόσταση, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες*, τ. Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 63-79.

Ματραλής, Χ. (1998, 1999b). Εκπαίδευση από Απόσταση, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ*

Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες, τ. Α΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 41-46.

Ματραλής, Χ. (1998, 1999c). Ύπαρξη – Σχεδιασμός ειδικού εκπαιδευτικού υλικού., στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες, τ. Α΄.* Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 47-55.

Mercer, N. (2000). *Η Συγκρότηση της Γνώσης. Γλωσσική Αλληλεπίδραση Μεταξύ Εκπαιδευτικών και Εκπαιδευομένων.* Αθήνα: Μεταίχμιο.

Παπαδόπουλος, Ν. (1991) *Ψυχολογία: σύγχρονα θέματα: σπουδές, εφαρμογές, κοινωνικοποίηση, παιχνίδι, μάθηση, επιθετικότητα, ωριμότητα, κληρονομικότητα, περιβάλλον, προσωπικότητα, εφηβεία, πειθαρχία, αυτοχειρία, ναρκωτικά.* Έκδοση 3η, (Χ.Ο.). Αθήνα.

Race, P. (1999). *Το Εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης.* Αθήνα: Μεταίχμιο.

Schaffer, H.R. (1996). *Social Denelopmtment.* Oxford: Blackwell.

Σπαθάρη-Μπεγλίτη, Ε. (2001). *Η φιλοσοφία του σχεδιασμού, της ανάπτυξης και της οργάνωσης συστήματος εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με προβλήματα υγείας και η εκπαίδευση εκπαιδευτικών στην εφαρμογή του συστήματος αυτού.* Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:

http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOY/synedrio/html/sect7/8.htm (6/11/2007)

Trevarthen, C. (1999). Η Ανάγκη του Παιδιού να Μάθει μια Κουλτούρα, στο: Woodhead, M., Faulkner, D., Littleton, K. (Επιμ.), Πολιτισμικοί Κόσμοι της Πρώτης Παιδικής Ηλικίας. Πάτρα, ΕΑΠ, 107-123

Vygotsky, L.S. (1997). *Νους στην κοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg,. 159-168.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 |

**Από τον σχεδιασμό και την οργάνωση στην
πραγμάτωση της 1ης και της 5ης Ομαδικής
Συμβουλευτικής Συνάντησης στο Πλαίσιο
της Θ.Ε. ΕΚΠ65 του Ε.Α.Π.**

Εισαγωγή

Ένα βασικό θέμα ενδιαφέροντος στο πεδίο της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης αποτελεί η έννοια της *Υποστήριξης* (support) που είναι στενά συνυφασμένη με την Εκπαίδευση από Απόσταση και, ως μεσολάβηση για την κατάκτηση της γνώσης, συνυφασμένη με την έννοια της μάθησης. Η υποστηρικτική δραστηριότητα την οποία θα διαπραγματευθούμε αφορά στην *Συμβουλευτική* (counseling). Με την παρούσα εργασία και μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας θα προσδιορίσουμε και θα δικαιολογήσουμε το σκοπό και τους στόχους ως προς τα υπάρχοντα και αναμενόμενα επίπεδα των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων που θα πρέπει να αποκτήσουν οι φοιτητές, στην πρώτη και την πέμπτη *Ομαδική Συμβουλευτική Συνάντηση* (Ο.Σ.Σ.), στο Πλαίσιο της Θ.Ε. ΕΚΠ65 του Ε.Α.Π.

1. Η έννοια της Υποστήριξης στην ΑεξΑΕ

Η μετάβαση από την παθητική/βιομηχανική αντίληψη της εκπαίδευσης σε πιο διαδραστικές και διαμεσολαβημένες μορφές διδασκαλίας οδηγεί σε ένα νέο μοντέλο εκπαίδευσης που περιλαμβάνει και την έννοια της υποστήριξης. Ο Trait (2000, όπ. ανάφ. στο Βασιλού-Παπαγεωργίου και Βασάλα, 2005: 126) καταγράφει τρεις κύριες λειτουργίες της υποστήριξης στην εκπαίδευση από απόσταση: τη γνωστική, τη συναισθηματική και τη

συστημική που είναι καθοριστικές και αλληλοεξαρτώμενες για την εκπαιδευτική επιτυχία. Στην εξΑΕ η επανασύνδεση των μερών της διδακτικής πράξης δεν αποκαθίσταται μόνο με την ύπαρξη ειδικού εκπαιδευτικού υλικού ή τεχνητών μέσων. Ο καθηγητής-σύμβουλος (ΚΣ) ως θεσμοθετημένο πρόσωπο από το Ε.Α.Π. και λειτουργώντας ως σύνδεσμος ανάμεσα στο εκπαιδευτικό ίδρυμα και τους φοιτητές, λαμβάνει πρόνοια για την υποστήριξη και την καθοδήγηση των σπουδών τους μέσα από την ανάληψη πολλαπλών ρόλων, μεταξύ των οποίων και ο συντονισμός των Ο.Σ.Σ. Ο ΚΣ δεν διδάσκει τους φοιτητές με την κλασική σημασία της έννοιας, αλλά τους συμβουλεύει επιστημονικά, τους βοηθάει να αξιοποιήσουν το διδακτικό υλικό, τους εμπνυχώνει, τους υποστηρίζει στην πορεία της μάθησης (Ε.Α.Π, χ.χ.).

1.1 Γιατί χρειάζεται ο Καθηγητής-Σύμβουλος στην εξΑΕ;

Σε κάθε κύκλο της μάθησης που προσδιορίζεται από το μοντέλο *θέλοντας-πράττοντας-αφομοιώνοντας-ανατροφοδοτώντας* (Κόκκος, 1998α: 28-29 ; Race, 1999: 24), αντιλαμβανόμαστε ότι η τροφοδότηση και ο αένας κύκλος δεν παράγονται μηχανικά και αυτόματα αλλά διαμεσολαβείται ο ανθρώπινος παράγοντας. Η διαπροσωπική επικοινωνία, δημιουργώντας διυποκειμενικότητα, παραμένει σημαντική για τις διαδικασίες μάθησης και διδασκαλίας, ως παροχή πληροφοριών, έκφραση συναισθημάτων, παρακίνηση, κοινωνική επαφή, καθώς η ποιότητα στη μάθηση διασφαλίζεται όπου υπάρχουν δομές επανασύνδεσης των διδακτικών ενεργειών (Keegan, 2001: 142-147).

Οι άνθρωποι που εκπαιδεύονται με τη διαδικασία της ΑεξΑΕ υποφέρουν από το αίσθημα της απομόνωσης καθώς λείπει η ανατροφοδότηση και έτσι εμποδίζεται το αφομοιωτικό στάδιο της εκπαίδευσης. Άλλες φορές χρειάζονται ενθάρρυνση, όταν η θέλησή τους για εκπαίδευση αμβλύνεται (Race, 1999: 211).

Παράλληλα οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι στην ΑεξΑΕ χρειάζονται υποστήριξη. Σημαντικοί μελετητές (Mills & Trait, 1996; Stevenson & Sander, 1998; Trait 2000, όπ. ανάφ. στο Αθανασούλα-Ρέππα, 2006: 79) αναφέρουν ότι λίγοι φοιτητές μπορούν να μελετούν χωρίς την ανάγκη ανθρώπινης υποστήριξης, γιατί δε διαθέτουν τις κατάλληλες δεξιότητες μελέτης, δεν γνωρίζουν πώς να συγγράφουν εργασίες ή ακόμα δεν έχουν κατάλληλη αυτο-οργάνωση ή αυτοπεποίθηση. Σύμφωνα με τον Moore (1986: 5-7) οι «ανεξάρτητοι μαθητευόμενοι» επιζητούν α) επίκαιρες και ακαδημαϊκά υπεύθυνες γνώσεις, β) καθοδήγηση, γ) δημιουργία, δ) ανατροφοδότηση και ε) βοήθεια σε υπαρκτά προβλήματα. Από την άλλη οι «αυτόνομοι μαθητευόμενοι» προσδιορίζουν οι ίδιοι τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες όταν βρουν ένα πρόβλημα προς επίλυση, είναι συναισθηματικά ανεξάρτητοι, καταφεύγουν όμως στην αναζήτηση βοήθειας από τον διδάσκοντα όταν δεν επιτύχουν οι προσπάθειές τους (Moore, 1980: 24). Και καθώς η ποιότητα της εκπαίδευσης αξιολογείται από την αποτελεσματική διδασκαλία και μάθηση, αντιλαμβανόμαστε ότι ο ρόλος του ΚΣ σε ένα αλληλεπιδραστικό σύστημα μάθησης μπορεί να «φτιάξει ή να διαλύσει το σύστημα» (Dillon, Guanawaerdena και Parker, 1992, όπ. ανάφ. στο Βασιλού-Παπαγεωργίου και Βασάλα, 2005: 128).

1.2 Τι είναι η Ο.Σ.Σ.;

Η οργάνωση της Συμβουλευτικής Υποστήριξης ενσωματώνεται στους μηχανισμούς υποστήριξης των εκπαιδευόμενων με πολλούς τρόπους. Οι Ο.Σ.Σ. ανήκουν στον τύπο υποστήριξης με χρονοδιάγραμμα με συμμετοχή του ΚΣ και προαιρετική συμμετοχή των φοιτητών και έχει το πλεονέκτημα ότι υποκινεί τους σπουδαστές και τους ΚΣ (Race, 1999: 216). Σύμφωνα με τον Κόκκο (1998b: 126) είναι η πιο σημαντική επαφή στην «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία. Σε αυτές αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση και το κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργατικότητας. Σκοπός συνεπώς μιας Ο.Σ.Σ. δεν είναι οι διδασκόμενοι να “ακούσουν” ή να “διαβάσουν” ένα σύνολο γνώσεων αλλά να διεισδύσουν στον πλήρη κύκλο της μάθησης (Κόκκος, 1998a : 34).

2. Οι αρχές σχεδιασμού και η προοπτική μιας Ο.Σ.Σ.

Δεδομένου ότι οι Ο.Σ.Σ. είναι η μορφή εκείνη επικοινωνίας που ολοκληρώνει μια δημιουργική διεργασία μάθησης και σκοπός τους δεν είναι να πραγματοποιηθούν συμπληρωματικά μαθήματα αλλά να υποκινηθεί η μαθησιακή διεργασία, αντιλαμβανόμαστε ότι δεν μπορεί να αφηθεί στην τύχη ή στον αυτοσχεδιασμό. Και καθώς η διεργασία υπονοεί ότι η μάθηση δεν είναι γραμμική αλλά συνεχής και δυναμική αλληλεπίδραση, γίνεται κατανοητό ότι καμία Ο.Σ.Σ. δεν μοιάζει με την άλλη καθώς ενέχεται η έννοια της εξέλιξης μέσα

από το εκπαιδευτικό γίνεσθαι. Σχεδιάζοντας οποιαδήποτε Ο.Σ.Σ. κάτω από αυτό το πρίσμα και συνειδητοποιώντας ότι η ομπρέλα του θέματος είναι η μάθηση, θα πρέπει να τηρούνται οι αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ό.π.: 48):

1. η σκέψη συνδέεται με τη δράση
2. επίκεντρο της εκπαιδευτικής διεργασίας είναι οι διδασκόμενοι
3. η πορεία προς τη γνώση είναι ευρετική
4. η σκέψη είναι κριτική
5. οι σχέσεις διδασκόντων – διδασκομένων είναι αμφίδρομες

Οι παραπάνω αρχές υπηρετούν την ανοικτή και μετασχηματίζουσα μάθηση. Ο ανοικτός σχεδιασμός μιας Ο.Σ.Σ. αποτελεί τον πρωταρχικό σκοπό της, το σκοπό ομπρέλα, αυτόν που δε θα διερευνήσει απλώς τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων μηχανιστικά, αποκωδικοποιώντας προσωπικές επαφές, e-mails, τηλεφωνήματα ή ερωτηματολόγια. Παράλληλα οι Ο.Σ.Σ. σε όλα τα επίπεδά τους θα πρέπει να ξεπερνούν τον άμεσο στόχο τους και να επεξεργάζονται ζητήματα που βρίσκονται πέρα από τις ανάγκες που πιθανόν διατυπώνονται από τους φοιτητές, βοηθώντας τους να αντιληφθούν κριτικά τις αιτίες από τις οποίες προέκυψαν οι ανάγκες τους, τις ρίζες δηλαδή της κοσμοαντίληψής τους ως προϊόν πολιτισμικής διαμεσολάβησης (Κόκκος, χ.χ.: 7). Επομένως η στοιχειοθέτηση του αντικειμενικού σκοπού μιας Ο.Σ.Σ. θα επιδιώκει την “τερματική συμπεριφορά” των σπουδαστών και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους (Holmberg, 2002: 55-56).

3. Οι ενέργειες πριν από την Ο.Σ.Σ.

Σύμφωνα με τον Κόκκο (1998b: 127-128) για να είναι αποτελεσματική μια Ο.Σ.Σ. η προετοιμασία δεν είναι μονοσήμαντη από την πλευρά του ΚΣ αλλά χρειάζεται να είναι προετοιμασμένοι και οι εκπαιδευόμενοι. Γι' αυτό πριν την πραγματοποίησή της ο ΚΣ ενημερώνει τους φοιτητές σχετικά α) με τη θεματολογία της συνάντησης και τη μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, β) παρέχει οδηγίες για την προπαρασκευή των φοιτητών και γ) ενημερώνει για το υλικό που χρειάζεται να φέρουν μαζί τους οι φοιτητές. Παράλληλα επειδή επίκεντρο της μάθησης είναι οι διδασκόμενοι ο ΚΣ θα πρέπει να λάβει υπόψη του τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και επομένως τις εκπαιδευτικές ανάγκες των διδασκομένων. Η μελέτη των χαρακτηριστικών των διδασκομένων χρησιμεύει στον διδάσκοντα όχι μόνο κατά την πρώτη επαφή ή Ο.Σ.Σ. αλλά σε όλη τη διάρκεια των σχέσεών τους (Λιοναράκης, 1998: 104-105). Αυτό μπορεί να γίνει με έμμεσους τρόπους επικοινωνίας (π.χ. τηλέφωνο, e-mail) και με τη μελέτη του βιογραφικού κάθε φοιτητή που θα έχει ζητήσει να του αποσταλεί. Σύμφωνα με τον Κόκκο (1998b: 129-130) σε κάθε Ο.Σ.Σ. η ανάλυση των εκπαιδευτικών αναγκών της ομάδας ή του κάθε εκπαιδευόμενου μπορεί να διαφέρει ως προς τη μεθοδολογία. Σε κάθε περίπτωση όμως θα πρέπει ο ΚΣ να διερευνήσει: α) τις *ρητά διατυπωμένες ανάγκες* που θα καταγραφούν από τον καθηγητή πριν ή και κατά τη διάρκεια της Ο.Σ.Σ., β) τις *μη ρητά διατυπωμένες ανάγκες* που θα συνάγει ο καθηγητής από το σύνολο των στοιχείων που συγκεντρώνει και γ) τις *ανάγκες της*

ομάδας ως συλλογικό μόρφωμα που έχει τη δική του ταυτότητα. Τα στάδια αυτά θεωρούνται απαραίτητα προκειμένου ο ΚΣ να προσανατολιστεί στην παροχή της συμβουλευτικής και να μπορεί να κάνει σωστό χειρισμό της διαφορετικότητας, καλλιεργώντας ευκαιρίες σε φοιτητές με διαφορετικές ανάγκες και διαμορφώνοντας *πολιτική αντίληψη*, αναγνωρίζοντας τις τάσεις μιας ομάδας (Αθανασούλα – Ρέππα, 2006: 87). Έτσι ο προσανατολισμός της συμβουλευτικής ακολουθεί την πορεία της ανάλυσης των εκπαιδευτικών αναγκών από τις οποίες απορρέουν ο εκπαιδευτικός σκοπός και οι εκπαιδευτικοί στόχοι. Βάσει των παραπάνω σχεδιάζεται το περιεχόμενο και η μεθοδολογία, γίνεται χειρισμός του χρόνου και εξασφαλίζονται οι υλικοτεχνικές υποδομές.

4. Η οργάνωση της 1ης Ο.Σ.Σ. στη Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο προσδιορισμός του εκπαιδευτικού σκοπού και των εκπαιδευτικών στόχων δε γίνεται αποκομμένα από το σύνολο κοσμοαντίληψης, πολιτικής στάσης, και προσανατολισμού στις επιστήμες της αγωγής από την πλευρά του ΚΣ. Από την άλλη ούτε ο προσδιορισμός των επιπέδων των γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που θα πρέπει να αποκτήσουν οι φοιτητές μπορούν να γίνουν ερήμην μαθησιακών και γενικότερα κοινωνικών στόχων. Επομένως κάτω από το πρίσμα μιας ανοικτής, ευέλικτης και κονστρουκτιβιστικής οπτικής της μάθησης, όπως

τέθηκε στην ως τώρα μελέτη μας ,θα προσδιορίσουμε τον εκπαιδευτικό σκοπό και τους εκπαιδευτικούς στόχους της πρώτης Ο.Σ.Σ. στη Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ

4.1 Η ανάλυση των εκπαιδευτικών αναγκών στην 1^η Ο.Σ.Σ.

Οι μέθοδοι για την ανάλυση των εκπαιδευτικών αναγκών στην πρώτη Ο.Σ.Σ. μπορούν να είναι ποικίλες. Αρχικά μπορούμε να αναφερθούμε στην εξατομικευμένη διερεύνηση από την πλευρά του ΚΣ μέσα από τη μελέτη του βιογραφικού κάθε εκπαιδευόμενου. Παράλληλα θα μπορούσαν να υπάρχουν και εκπεφρασμένες ανάγκες από τους φοιτητές πριν από τη συνάντηση, ύστερα από προτροπή του ΚΣ σε έμμεση επικοινωνία. Ο ΚΣ συγκροτώντας το προφίλ των δικών του εκπαιδευόμενων θα μπορέσει να καθορίσει τον εκπαιδευτικό σκοπό και τους εκπαιδευτικούς στόχους της Ο.Σ.Σ.. Αυτό μπορεί να γίνει τόσο πριν από τη συνάντηση με τη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου - ενδεικτικά κατά τον Race (1999: 196-197): Γιατί επέλεξαν την ΑεξΑΕ/ Ποιες είναι οι εμπειρίες τους ή οι προσδοκίες τους/ Ποια είναι τα βασικά προβλήματά τους στην ανοικτή εκπαίδευση/ Ποια είναι τα δυνατά ή τα αδύνατα σημεία τους/ Πόσο χρόνο έχουν για μελέτη/ Αν είναι εργαζόμενοι/ Αν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις/ Αν θα έχουν υποστήριξη από τον κοινωνικό τους περίγυρο/ Αν έχουν φόβους και ανησυχίες για τη μελέτη ή την αξιολόγηση/ Τι περιμένουν από τον διδάσκοντα/ Τι χρειάζονται από τον διδάσκοντα - όσο και κατά την έναρξη της συνάντησης ως «δραστηριότητα γνωριμίας» ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους. Η ανάλυση των αναγκών των

εκπαιδευομένων στην πρώτη Ο.Σ.Σ. στοχεύει και στα τρία επίπεδα των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων: το επίπεδο των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων (Κόκκος, 1998b: 135).

4.2 Ο εκπαιδευτικός σκοπός της πρώτης Ο.Σ.Σ.

Σκοπός της πρώτης Ο.Σ.Σ. είναι να διαχωρίσουν οι εκπαιδευόμενοι τα ανοικτά από τα παραδοσιακά συστήματα εκπαίδευσης και να γνωρίσουν τις βασικές αρχές που διέπουν την Ανοικτή και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση. Ο παραπάνω σκοπός απορρέει από την ίδια τη Θ.Ε. και το χρονοδιάγραμμα μελέτης Ε.Α.Π. (2007). Τίθεται προκειμένου οι φοιτητές να εισαχθούν στη ΘΕ ΕΚΠ65 και να προσεγγίσουν το νέο επιστημονικό αντικείμενο με το οποίο θα ασχοληθούν το οποίο αποτελεί για τους περισσότερους άγνωστο πεδίο.

4.3 Οι εκπαιδευτικοί στόχοι της πρώτης Ο.Σ.Σ.

Καθορίζοντας με τρόπο σαφή, συγκεκριμένο και παρατηρήσιμο τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα του σκοπού που τέθηκε, ορίζουμε ως εκπαιδευτικούς στόχους:

1) Ως προς το επίπεδο των γνώσεων

1. Να γνωρίσουν τα Ανοικτά Εκπαιδευτικά Συστήματα και να εξηγούν το ιδεώδες της Ανοικτής Εκπαίδευσης.
2. Να περιγράφουν τα όρια των παραδοσιακών συστημάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

3. Να απαριθμούν τα χαρακτηριστικά των ανοικτών συστημάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και να συγκρίνουν ανοικτά και παραδοσιακά συστήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης
4. Να εξηγούν τη χρήση ιδιαίτερων εκπαιδευτικών εργαλείων και μεθόδων για την πρακτική εφαρμογή των βασικών αρχών της Ανοικτής Εκπαίδευσης (εκπαίδευση/μελέτη από απόσταση, αρθρωτό σύστημα, ειδικό εκπαιδευτικό υλικό).
5. Να αναφέρουν τις βασικές δραστηριότητες ενός ιδρύματος που παρέχει σπουδές από απόσταση και τις ιδιαίτερες οργανωτικές απαιτήσεις του.
6. Να ερμηνεύουν την αναγκαιότητα της θεσμοθέτησης ενός ανοικτού συστήματος εκπαίδευσης.
7. Να παρουσιάζουν την αποστολή, τη φυσιογνωμία, τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας του Ε.Α.Π.

2) Ως προς το επίπεδο των δεξιοτήτων

1. Να επιδεικνύουν τους περιορισμούς των παραδοσιακών Τριτοβάθμιων Ιδρυμάτων και αποδεικνύουν την αναγκαιότητα θεσμοθέτησης ανοικτών Τριτοβάθμιων Ιδρυμάτων.
2. Να εφαρμόζουν πρακτικά τις βασικές αρχές της Ανοικτής Εκπαίδευσης με τη χρήση των κατάλληλων εκπαιδευτικών εργαλείων και μεθόδων.
3. Να αποδεικνύουν τους λόγους που επιβάλλουν την ύπαρξη ειδικού εκπαιδευτικού υλικού στην εκπαίδευση από απόσταση ώστε να εξασφαλίζεται καθεμιά από τις διδακτικές

λειτουργίες όπως θα γινόταν στην πρόσωπο με πρόσωπο διδασκαλία.

4. Να σχεδιάζουν το οργανόγραμμα των απαιτήσεων που θέτει η εφαρμογή της μεθόδου της εκπαίδευσης από απόσταση σε έναν εκπαιδευτικό οργανισμό.
5. Να διαμορφώνουν ένα πρόγραμμα σπουδών σε συμβατικό Τριτοβάθμιο Ίδρυμα σε ΘΕ, εφαρμόζοντας το αρθρωτό σύστημα.
6. Να χειρίζονται αλληλεπιδραστικά το εκπαιδευτικό υλικό.
7. Να συγγράφουν μια επιστημονική εργασία.
8. Να αναζητούν και να αξιοποιούν τη βιβλιογραφία.

3) Ως προς το επίπεδο των στάσεων

1. Να διερωτώνται για τα όρια των παραδοσιακών συστημάτων εκπαίδευσης σε τριτοβάθμιο επίπεδο.
2. Να αμφισβητούν την αποκλειστική εφαρμογή παραδοσιακών συστημάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, εκτιμώντας όχι μόνο τις εκπαιδευτικές αλλά και τις κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις του θέματος.
3. Να υιοθετούν το ιδεώδες της ανοικτής εκπαίδευσης
4. Να υποστηρίζουν την ανάπτυξη συστημάτων ΑεξΑΕ.
5. Να ενθαρρυνθούν ως προς την αποτελεσματικότητα της εξΑΕ
6. Να σταθούν κριτικά στην πρόκληση της επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης (κοινωνία της πληροφορίας/ κοινωνία της γνώσης) τόσο ως προς το επίπεδο της Δια Βίου Μάθησης όσο και ως μορφή εκπαιδευτικού υλικού.

7. Να παροτρύνονται στην κριτική θεώρηση της ισχύουσας νομοθεσίας για το Ε.Α.Π. καθώς και τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
8. Να τηρούν κριτική στάση απέναντι στις πηγές πληροφοριών.

4.4 Η ιδιαιτερότητα της πρώτης Ο.Σ.Σ.

Η πρώτη Ο.Σ.Σ. έχει ιδιαίτερη βαρύτητα γιατί σε αυτήν τίθενται οι βάσεις της μαθησιακής διεργασίας (Κόκκος, 1998c: 161). Παράλληλα πριν από τη γνωστική διεργασία θα πρέπει να αποκατασταθεί και η επαφή μεταξύ των μελών της ομάδας. Οι ανησυχίες που είναι φυσικό να υπάρχουν και το άγχος των εκπαιδευόμενων για το κατά πόσο θα ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της Θ.Ε. θα υπάρξει ανάγκη ώστε να αμβλυνθούν. Ο ΚΣ θα πρέπει να είναι σε θέση να διαχειριστεί τις παρεμβάσεις των διδασκομένων που πιθανόν να αποσυντονίσουν την ομάδα (ό.π.: 169-170). Θα πρέπει επίσης να δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα, ώστε όλοι να αισθάνονται άνετα, να επικοινωνούν και να συνεργάζονται.

Παράλληλα ο Holmberg (2002: 68-73) κάνει λόγο για μια «καθοδηγούμενη διδακτική συζήτηση» που θα πρέπει να προάγεται και τη βασίζει σε αξιώματα αισθημάτων που υποκινούν την απόλαυση της μάθησης μέσα από καλά οργανωμένη ύλη, κατάλληλες διαδικασίες και μεθόδους μελέτης, γλώσσα φιλικής συζήτησης, προγραμματισμό και καθοδήγηση εργασίας. Συνήθως οι εκπαιδευόμενοι στην ΑεξΑΕ έχουν σοβαρούς λόγους να επιλέξουν την ανοικτή εκπαίδευση, νιώθουν ευάλωτοι και εκτεθειμένοι, χρειάζονται βοήθεια για να εργαστούν μόνοι τους, έχουν

περιορισμένο χρόνο για μελέτη και κυρίως χρειάζονται να πειστούν ότι η ΑεξΑΕ είναι αποτελεσματική (Race, 1999: 197-198). Θα υπάρξει ανάγκη συνεπώς να αναπτυχθεί μια διαδικασία συζήτησης και διαπραγμάτευσης μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένων. Ο Race κάνει λόγο για “εκπαιδευτική συμφωνία” και ο Κόκκος (1998c: 172) για “συμβόλαιο”. Το συμβόλαιο που θα διαμορφωθεί θα κινείται σε δύο άξονες: 1) στην οργάνωση των σπουδών στη διάρκεια της Θ.Ε. και 2) στην επεξεργασία και ανάπτυξη όσων μελέτησαν οι διδασκόμενοι έως την Ο.Σ.Σ.

4.5 Το συμβόλαιο

Ως προς το πρώτο σκέλος του συμβολαίου που αφορά στην οργάνωση των σπουδών, σύμφωνα με τον Κόκκο (ό.π.: 171) ο ΚΣ παρουσιάζει : α) τη λειτουργία της επικοινωνίας, β) τη την οργάνωση της κατ’ οίκον μελέτης, γ) τη λειτουργία των Ο.Σ.Σ., δ) τη διαδικασία εκπόνησης και αξιολόγησης των γραπτών εργασιών, ε) τη διαδικασία των τελικών εξετάσεων.

Η μετάβαση στο δεύτερο σκέλος του συμβολαίου δεν είναι πάντα εύκολη, και τούτο γιατί συχνά οι εκπαιδευόμενοι δεν έχουν πάρει απάντηση στο αν θα μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της Θ.Ε. Η αποκατάσταση της ανησυχίας έγκειται στον ΚΣ, ο οποίος οφείλει να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση των φοιτητών του, δουλεύοντας στο επίπεδο των στάσεων. (ό.π.: 175). Θα πρέπει να λειτουργήσει υποστηρικτικά ως προς τα πλεονεκτήματα της εξΑΕ , περιορίζοντας τις εσωγενείς πηγές άγχους, τους παράγοντες εκείνους δηλαδή που έχουν να κάνουν με αυτή καθαυτή τη φύση των

σπουδών και να μην αφήσει αυτά να μετατραπούν σε μειονεκτήματα (Αθανασούλα-Ρέππα, 2006: 89-90).

Αφού γίνουν τα παραπάνω βήματα και είναι πλέον ώριμες οι συνθήκες, δίνονται οι άξονες ως προς την επεξεργασία και ανάπτυξη όσων μελέτησαν οι διδασκόμενοι έως την Ο.Σ.Σ.: α) δίνονται ασκήσεις, γίνονται μικρές εισηγήσεις, παρουσιάζονται παραδείγματα, μεθοδολογίες, βιβλιογραφία κ.λ.π., β) επιλύονται απορίες και παρέχονται διευκρινήσεις και γ) γίνεται διασύνδεση όσων έχουν ήδη μελετηθεί με τα επόμενα κεφάλαια και τη γραπτή εργασία.

Η διαμόρφωση του συμβολαίου στοχεύει στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ διδάσκοντος και διδασκόμενων και αποτελεί σταθερό σημείο για όποιο πρόβλημα προκύψει στην πορεία των σπουδών και μια συμφωνία για το πώς θα εργαστούν διδάσκων και διδασκόμενοι ώστε να επιτύχουν τους εκπαιδευτικούς στόχους της Ο.Σ.Σ. (Κόκκος 1998c: 173).

5. Η οργάνωση της 5ης Ο.Σ.Σ. στη Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ

Παρόλο που καμία Ο.Σ.Σ. δεν μοιάζει με την άλλη (ό.π.: 181) υπάρχουν βασικές αρχές οι οποίες διέπουν όλες τις Ο.Σ.Σ. και αυτές εντοπίζονται στα εξής σημεία:

1. Οι αρχές σχεδιασμού διέπονται από τις αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων και κάτω από το πρίσμα της κοινωνιοπολιτισμικής προσέγγισης, όπως τέθηκαν προηγουμένως.
2. Οι ενέργειες πριν από την Ο.Σ.Σ. (ενημέρωση και διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών) εκτελούνται.
3. Η έναρξη κάθε Ο.Σ.Σ. σε κάθε περίπτωση αποτελεί ένα ευαίσθητο σημείο γιατί πηγές ανησυχίας εξακολουθούν να υπάρχουν κυρίως ενόψει των τελικών εξετάσεων. Οι εκπαιδευόμενοι προς το τέλος των μαθημάτων νιώθουν φοβισμένοι, αμφιβάλλουν για τις ικανότητές τους, οι αρχικοί στόχοι των σπουδών μπορεί να μην είναι πια σαφείς, πιέζονται χρονικά (Race, 1999: 200-203). Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ΚΣ οφείλει να είναι υποστηρικτικός, αλλά να βοηθά πρακτικά, θέτοντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων ως έναν από τους εκπαιδευτικούς του στόχους.
4. Ως προς το πρώτο σκέλος του συμβολαίου (οργάνωση των σπουδών) είναι δυνατόν αυτό να επαναδιαπραγματεύεται, ανάλογα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των φοιτητών που μετασχηματίζονται κατά τη μαθησιακή διεργασία και ανάλογα με τα νέα δεδομένα που πιθανόν να προκύψουν. Αν χρειαστεί τροποποίηση σε αρκετά σημεία αυτό σημαίνει ότι δεν σχεδιάστηκε εξ αρχής επαρκώς (Κόκκος, 1998c: 181).
5. Το δεύτερο σκέλος του συμβολαίου (επεξεργασία και ανάπτυξη όσων μελετήθηκαν) διαμορφώνεται εξ αρχής.

5.1 Ο εκπαιδευτικός σκοπός της πέμπτης Ο.Σ.Σ.

Η πέμπτη Ο.Σ.Σ. αποτελεί την τελευταία συνάντηση για τη Θ.Ε. Αυτό σημαίνει πως ο σκοπός της θα πρέπει να εκπορεύεται από τη συνολική διάσταση της Θ.Ε. «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση» αλλά και από τις επικείμενες εξετάσεις. Έτσι σκοπός της πέμπτης Ο.Σ.Σ. είναι η επανάληψη βασικών εννοιών, αρχών και αξόνων της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και η προετοιμασία των φοιτητών για τις τελικές εξετάσεις.

5.2 Οι εκπαιδευτικοί στόχοι της πέμπτης Ο.Σ.Σ.

Απορρέουν από το βασικό σκοπό της 5^{ης} Ο.Σ.Σ. και όσον αφορά το επίπεδο δεξιοτήτων και στάσεων καθορίζονται με προοπτική, αποβλέποντας σε ολοκληρωμένες και τελικές συμπεριφορές.

1) Ως προς το επίπεδο των γνώσεων

Είναι αναμενόμενο στο τέλος της Θ.Ε. οι φοιτητές να έχουν μελετήσει στο σύνολό του το γνωστικό πεδίο. Το πιθανότερο είναι να βρίσκονται στο στάδιο της αφομοίωσης και στην προσπάθειά τους για σύνδεση των μερών σε ένα όλο. Επομένως οι στόχοι στο γνωστικό επίπεδο θα πρέπει να έχουν χαρακτήρα διευκρινιστικό και συνθετικό. Έτσι οι φοιτητές θα πρέπει:

1. Να προσδιορίζουν τους άξονες της ΑεξΑΕ όπως παρουσιάζονται στους τέσσερις τόμους της Θ.Ε. ΕΚΠ65 (Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α. και Ματραλής, Χ., Επιμ., 1998-1999a, 1998, 1998-1999b ; Λιοναράκης, Α., Επιμ.,

2005): Ανοικτή/Παραδοσιακή Εκπαίδευση, ιδιαίτερα εκπαιδευτικά εργαλεία, παράγοντες που καθιστούν αναγκαία την ΑεξΑΕ, δομή και λειτουργία του Ε.Α.Π., τυπολογία Ιδρυμάτων ΑεξΑΕ, αξιολόγηση συστημάτων ΑεξΑΕ, αρχές Μάθησης Ενηλίκων, στοιχεία επικοινωνίας, συμβουλευτική, Ο.Σ.Σ., τεχνικές εκπαίδευσης, αξιολόγηση εκπαιδευόμενου, το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό στην εκπαίδευση από απόσταση, πολυμορφικότητα υλικού, σκοπός και προσδοκώμενα αποτελέσματα, αξιολόγηση/αυτοαξιολόγηση, οι Ν.Τ. στην ΑεξΑΕ

2. Να επισημάνουν και να εξηγούν τις λέξεις κλειδιά και να τις κατατάσσουν στους παραπάνω άξονες της ΑεξΑΕ.
3. Να επιλύσουν απορίες σε γνωστικό επίπεδο.

2) Ως προς το επίπεδο των δεξιοτήτων

1. Να οργανώνουν τη μελέτη τους κατά τρόπο παραγωγικό.
2. Να διαχειρίζονται το χρόνο τους τόσο κατά την επανάληψη όσο και κατά τις εξετάσεις.
3. Να ελέγχουν το επίπεδο των γνώσεών τους και να ιεραρχούν τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες εφαρμόζοντας τεχνικές επανάληψης.
4. Να ασκηθούν στην εφαρμογή πιθανών σεναρίων υλοποίησης προγραμμάτων ΑεξΑΕ
5. Να επιλύουν σενάρια προβλημάτων που προκύπτουν κατά την εφαρμογή προγραμμάτων ΑεξΑΕ.
6. Να διακρίνουν και να διορθώνουν ζητήματα που εγείρονται από τη μη εφαρμογή των αρχών της ΑεξΑΕ σε μελέτες περίπτωσης.

Και επειδή κάθε μαθησιακή διεργασία στοχεύει σε τελικές δεξιότητες τίθενται και οι ακόλουθοι στόχοι:

1. Να σχεδιάζουν εκπαιδευτικά σχήματα σπουδών του κλάδου τους, όπου ακολουθούνται οι αντιλήψεις της Ανοικτής Εκπαίδευσης και η μεθοδολογία της Εκπαίδευσης από Απόσταση.
2. Να εφαρμόζουν τις αρχές ΑεξΑΕ.
3. Να δημιουργούν εκπαιδευτικό υλικό κατάλληλο για την εφαρμογή της μεθόδου της εξΑΕ
4. Να αξιολογούν θεσμούς και διαδικασίες ΑεξΑΕ.
5. Να αυτοαξιολογούνται
6. Να επιδεικνύουν κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες ως διδάσκοντες.

3) Ως προς το επίπεδο των στάσεων

Οι άμεσοι στόχοι της πέμπτης Ο.Σ.Σ. σχετίζονται με το θέμα της διαχείρισης άγχους. έτσι οι διδασκόμενοι θα πρέπει:

1. Να τονώσουν την αυτοπεποίθησή τους.
2. Να αποβάλλουν το άγχος και το φόβο των εξετάσεων.
3. Να υποστηριχθούν συνειδητοποιώντας ότι οι ανησυχίες τους είναι κοινές.

Ως απώτεροι στόχοι στο επίπεδο των δεξιοτήτων και αποτίμηση της συνολικής μαθησιακής πορείας τίθενται και οι εξής:

1. Να υιοθετήσουν το ιδεώδες της Ανοικτής Εκπαίδευσης
2. Να ενθαρρυνθούν να εφαρμόσουν στον κλάδο τους τις αρχές της Ανοικτής Εκπαίδευσης
3. Να υποκινηθούν στην ευρετική πορεία της μάθησης.

4. Να παροτρύνουν ανθρώπους από το περιβάλλον τους να μπουν στο ταξίδι της γνώσης.

6. Ο επικοινωνιακός χειρισμός της Ο.Σ.Σ.

Οι Ο.Σ.Σ. είναι πάνω απ' όλα επικοινωνία και ως επικοινωνία είναι μια διεργασία σύνθετη, δυναμική και εμπεριέχει πλήθος αλληλεπιδρώντων στοιχείων. Ο Κόκκος (1998d: 94) συνοψίζει τα χαρακτηριστικά της σχέσης πομπός – μήνυμα - δέκτης σε επτά στοιχεία: 1) την πληρότητα του μηνύματος, 2) Τα λεκτικά και μη λεκτικά μηνύματα, 3) το προσωπικό σύστημα αντίληψής τους, 4) το επικοινωνιακό πλαίσιο, 5) τα αναδυόμενα συναισθήματα, 6) τα επίπεδα λειτουργίας των μηνυμάτων (πληροφοριών σχέσης) και 7) τον παράγοντα αυτοεκτίμησης και αλληλοεκτίμησης.

Αντιλαμβανόμαστε συνεπώς την πολυπλοκότητα της επικοινωνίας και τις δυναμικές και ζώσες παραμέτρους της. Ο σχεδιασμός επί χάρτου μιας Ο.Σ.Σ. λοιπόν δεν διασφαλίζει πάντα την αποτελεσματικότητά της. Και επειδή η «συμπεριφορά προκαλεί συμπεριφορά» ο διδάσκων ό ίδιος θα πρέπει με τις αυξημένες επικοινωνιακές του ικανότητες να είναι καλά εκπαιδευμένος να “ακούσει” τα μηνύματα των φοιτητών του και να μπορεί να διατηρεί κάποια απόσταση από το σύστημα των αντιλήψεών του (ό.π.:71). Από την άλλη κατά τον Goleman (2000, όπ. ανάφ. στο Αθανασούλα-Ρέππα, 2006: 83-84) θα πρέπει να διαχειρίζεται και ο ίδιος τα προσωπικά του συναισθήματα, διαθέτοντας *συναισθηματική*

νοημοσύνη ως ικανότητα αυτεπίγνωσης, αυτορύθμισης, κινήτρων συμπεριφοράς, ενσυναίσθησης και ικανότητας στις σχέσεις με τους άλλους. Μέσα σε ένα τέτοιο ανοικτό και διυποκειμενικό πλαίσιο συνύπαρξης μπορεί να επιτευχθεί η διεργασία της μάθησης που τελικό της στόχο έχει την αλλαγή συμπεριφοράς.

Συμπεράσματα

Από την περιγραφή και ανάλυση που προηγήθηκε στην παρούσα εργασία προκύπτει ότι οι Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις εντάσσονται μέσα στο πλαίσιο της Υποστήριξης που αποτελεί χαρακτηριστικό της μεθόδου της Εκπαίδευσης από Απόσταση. Προσφέρουν τη δυνατότητα για «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία διδασκόντων και διδασκομένων και αποτελούν ουσιώδες στοιχείο για την ολοκλήρωση μιας δημιουργικής διεργασίας της μάθησης. Η πρώτη Ο.Σ.Σ. έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί εκεί τίθενται οι βάσεις της δημιουργικής και αποτελεσματικής μαθησιακής διεργασίας. Για την προετοιμασία μιας Ο.Σ.Σ. κρίνεται σκόπιμο να μελετώνται από τον Καθηγητή – Σύμβουλο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διδασκομένων και να γίνεται καταγραφή και ανάλυση των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Με αυτό το κριτήριο τίθενται τόσο ο εκπαιδευτικός σκοπός όσο και οι στόχοι, σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων. Κάθε Ο.Σ.Σ. είναι διαφορετική στο βαθμό που αλλάζουν οι εκπαιδευτικές ανάγκες και εξελίσσεται η μαθησιακή διεργασία. Οι Ο.Σ.Σ. εντασσόμενες οργανικά στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως εκπαίδευση θα πρέπει να διέπονται από

τον τελικό στόχο της Ανοικτής Εκπαίδευσης που είναι η ανάπτυξη μιας τερματικής συμπεριφοράς διακρινόμενης από τον κριτικό τρόπο σκέψης όπου τίποτε δεν θεωρείται αυτονόητο ή αυταπόδεικτο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασούλα-Ρέππα, Α. (2006). Ο Ρόλος του Καθηγητή Συμβούλου στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, στο Λιοναράκης Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός, 78-107.
- Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β. και Βασάλα, Π. (2005). Η Υποστήριξη των Μεταπτυχιακών Σπουδαστών στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: τι Ζητούν οι Σπουδαστές και τι Πιστεύουν οι ΣΕΠ ότι Ζητούν οι Σπουδαστές, στα Πρακτικά Εισηγήσεων του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, τ. Α΄*. Πάτρα 11-13 Νοεμβρίου. Αθήνα: Προπομπός, 124-134.
- Ε.Α.Π. (χ.χ.). *Φυσιογνωμία των Σπουδών στο Ε.Α.Π.* Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο:
<http://www.eap.gr/programmes/tra/fysiognomia.doc> (4/3/2008)
- Ε.Α.Π (2007). *Χρονοδιάγραμμα μελέτης και Γραπτών εργασιών ΘΕ ΕΚΠ 65 Ακαδημαϊκού Έτους 2007-2008*. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο:
http://class.eap.gr/QuickPlace/ekp65/PageLibraryC2256E830040BAE4.nsf/h_72F3756D9631FC75C2256E85002EAE04/E812FBAC1D95271AC2256E850031C939/?OpenDocument (4/3/2008).
- Κόκκος, Α. (1998α). Αρχές Μάθησης Ενηλίκων, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων - Διδασκομένων, τ. Β΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 19-51.

- Κόκκος, Α. (1998b). Η Προετοιμασία των Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων, τ. Β΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 125-154.
- Κόκκος, Α. (1998c). Η Έναρξη της Πρώτης Ομαδικής Συμβουλευτικής Συνάντησης, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων, τ. Β΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 155-186.
- Κόκκος, Α. (1998d). Στοιχεία Επικοινωνίας, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων, τ. Β΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 53-95.
- Κόκκος, Α. (χ.χ.). *Η Ιδιαιτερότητα και ο Σκοπός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Σύμφωνα με τη Θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση*.
Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο:
<http://www.adulteduc.gr/001/pdfs/theoritikes/mez3.pdf> (5/3/2008).
- Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., Ματραλής, Χ. (Επιμ) (1998-1999a). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες, τ. Α΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., Ματραλής, Χ. (Επιμ) (1998). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων, τ. Β΄*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., Ματραλής, Χ. (Επιμ) (1998-1999b). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Το Εκπαιδευτικό Υλικό*

και οι Νέες Τεχνολογίες, τ. Γ'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Λιοναράκης, Α. (1998). Η πρώτη Επαφή Διδάσκοντος – Διδασκομένων, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων*, τ. Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 103-123.

Λιοναράκης, Α. (Επιμ.) (2005). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, τ. Δ'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Moore, M.G. (1980). Independent Study. In R. Boyd and J. Apps (Eds). *Redefining the Discipline of Adults Education*. San Francisco: Jossey – Bass, pp. 16-31. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο: http://www.ed.psu.edu/acsde/pdf/independent_study.pdf (4/3/2008).

Moore, M.G. (1986). *Learners and Learning at A Distance*. Keynote Address to summer Conference: Improving Teaching at a Distance University of Wisconsin – Madison. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο: http://www.ed.psu.edu/acsde/pdf/learners_learning.pdf (4/3/2008).

Keegan, D. (2001). *Οι βασικές αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Race, P. (1999). *Το Εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

